

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΣΤ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 187 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2003 • ΕΛΟΥΛ 5763 — ΤΙΣΡΙ 5764

Μπορούμε να απορρίψουμε την Παλαιά Διαθήκη; Και βέβαια όχι!

Του κ. ΙΩΑΝΝΗ ΜΟΥΡΤΖΙΟΥ
Επίκουρου Καθηγητή Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ τη δημοσίευση του άρθρου του καθηγητή κ. Ν.Β. Χρονόπουλου με τίτλο «Μπορούμε να απορρίψουμε την Παλαιά Διαθήκη;» στην εφημερίδα «Ορθοδοξία και Ελληνισμός» (24.2.2002) και την αναδημοσίευσή του στα «Χρονικά» (ΚΣΤ', 184, Μάρτιος-Απρίλιος 2003), επιτρέψτε μου να κάνω ορισμένες επισημάνσεις, με σεβασμό πάντα στις απόψεις και τα επιχειρήματα του κ. καθηγητή. Ευθύς εξαρχής πρέπει να σημειώσουμε ότι όσα θα ακολουθήσουν δεν έχουν απολογητικό χαρακτήρα. Δεν μπορούμε για ένα ιερό και θεόπνευστο κείμενο, όπου καταγράφεται η θεία αποκάλυψη, να απολογούμεθα. Δεν μπορούμε να απολογούμεθα για την Π.Δ. που αποτελεί τη βάση της χριστιανικής πίστης¹. Δεν είναι της παρούσης να ασχοληθούμε γιατί η Π. Διαθήκη δέχεται πυρά και από που εκπορεύονται². Σκοπός μας είναι να τονίσουμε τη σπουδαιότητα και τη χρησιμότητα της Π. Διαθήκης, όπως αυτή εξάγεται και μαρτυρείται από την ιστορία, τη θεολογία και το προφητικό μήνυμα.

ΔΙΑΤΥΠΩΘΗΚΕ η άποψη ότι οι διηγήσεις της Π.Δ. είναι έντονα επηρεασμένες από τους μύθους των γειτονικών λαών προς την Παλαιστίνη, άρα το υπόβαθρό τους είναι μυθολογικό. Αυτό είναι λάθος. Οι μυθολογικές παραστάσεις της Π.Δ. (Εδέμ, κατακλυσμός κλπ.) αποτελούν απλά το πλαίσιο για τη διακήρυξη των αληθειών της βιβλικής πίστης και ιδιαίτερα της πίστης για τον ένα Θεό. Οι συγγραφείς της

Π.Δ. δεν προσλαμβάνουν τη μυθολογική σκέψη των όμορων λαών, παίρνουν, όμως, εκείνες τις εικόνες που εξυπηρετούν τους σκοπούς της παλαιοδιαθκηκής αφήγησης³. Οι διηγήσεις της Π.Δ. δεν είναι μύθοι, αλλά ιστορία της θείας οικονομίας, καταγραφή γεγονότων της κοινωνίας του παρελθόντος, παρουσίαση των σχέσεων Θεού και ανθρώπου, της διαρκούς επέμβασης της σωτηρίας δύναμης του Θεού. Ο Θεός της Π.Δ. πορεύεται πάντα μαζί με το λαό του (ενδεικτικά βλ. την πορεία των Ισραηλιτών στην έρημο, την παραμονή στο Σινά, την κατάκτηση της γης Χαναάν) και αποκαλύπτεται με τις Θεοφάνειες, την άσαρκη παρουσία του Λόγου⁴. Ο Θεός της Π.Δ. αποκαλύπτεται ως ο Θεός της σωτηρίας, της θείας οικονομίας, καθορίζει την ιστορία των ανθρώπων⁵. Είναι ο Θεός που αποκαλύπτεται συνεχώς μέσα στην ιστορία και η ύπαρξή του παραμένει αναλλοίωτη στο χρόνο («Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος», Αποκ. Ιωάννου 1,4.8). Δεν γίνεται λόγος φυσικά για διάκριση ανάμεσα στο Θεό της Π. Διαθήκης και σε εκείνον που αποκαλύπτεται μέσω του Ιησού Χριστού στην Κ. Διαθήκη⁶. Με αυτό το βασικό θεολογικό δεδομένο και «πιστεύω» υπογραμμίζεται έντονα και η ενότητα των δύο Διαθηκών, Παλαιάς και Καινής Διαθήκης⁷, με διήκουσα έννοια την επαγγελία της Π.Δ. για το Μεσσία⁸. Αυτός ο Θεός ρυθμίζει την πορεία της ιστορίας φανερώνοντας τη δόξα του, το φως του, τη λάμψη του, τη λαμπρότητά του⁹, τη μεγαλειώδη και θεραπευτική φανέρωση του Θεού, δίνοντας εντολές και επιβάλλοντας τιμωρίες στον ίδιο το λαό του.

Συνέχεια στη σελ. 17

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Άρτα: Η παλιά Ρωμανιώτικη Συναγωγή «Γκρέκα» κατεστραμμένη μετά τη Γερμανική Κατοχή.

5η Ακαδημαϊκή Συνάντηση μεταξύ Ιουδαϊσμού και Ορθοδοξίας

Στις 27 και 28 Μαΐου 2003 έλαβε χώρα στη Θεσσαλονίκη η 5η Ακαδημαϊκή Συνάντηση μεταξύ Ιουδαϊσμού και Ορθοδοξίας, με θέμα: «Η Πίστη στις πηγές μας: Η κοινή δέσμευση για ειρήνη και δικαιοσύνη».

Η Συνάντηση διοργανώθηκε με πρωτοβουλία του Μητροπολίτη Γαλλίας κ. Εμμανουήλ, που είναι ο επικεφαλής του Γραφείου της Ορθόδοξης Εκκλησίας (Οικουμενικό Πατριαρχείο) στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο ασχολείται με Διαθρησκευτικά και Διαπολιτισμικά θέματα και εδρεύει στις Βρυξέλλες, και τη συνεργασία της Διεθνούς Εβραϊκής Επιτροπής Διαθρησκευτικών Διαβουλεύσεων (IJ-CIC) του Παγκοσμίου Εβραϊκού Συνεδρίου (WJC). Η εβραϊκή αντιπροσωπία αποτελείται από τους: Ραβίνο Δρα Israel Singer, πρόεδρο της Εκτελεστικής Επιτροπής του WJC και της IJCIC, Ραβίνο Joel Meyers, αντιπρόεδρο της IJCIC, Δρα Michel Friedman, πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Εβραϊκού Συνεδρίου, Ραβίνο David Rosen εκ μέρους της Επιτροπής Διαθρησκευτικών Υποθέσεων της Αμερικανικής Εβραϊκής Επιτροπής, Καθηγητή Alan Brill, Ραβίνο Daniel Polish, Ραβίνο Alvin Berkun, Δρα Leon Feldman, Δρα Zvi Barak, Ραβίνο Richard Marker, Καθηγήτρια Lisa Palmieri - Billig, Καθηγητή Jean Halperin και τους κ.κ. Μωύση Κωνσταντίνη, πρόεδρο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, Ντέιβιντ Σαλιτέλ, πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, Ρα-

Συμμετέχοντες στην 5η Ακαδημαϊκή Συνάντηση.

βίνο Ελιάχου Σιτρίτ, Χάιντς Κούνιο, Ιάκωβο Μπενμαγιόρ, Ινο Άντζελ, Χασδάι Καπόν και Αλμπέρτο Ναφ. Την Ορθόδοξη πλευρά που συμμετείχε στο Συνέδριο εκπροσώπησαν οι: Παναγιώτατος Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος, Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Γαλλίας κ. Εμμανουήλ, Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Περιστερίου κ. Χρυσόστομος, Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Batscka κ. Ειρηναίος του Πατριαρχείου της Σερβίας, Αιδεσιμολογιώτατος πατήρ Vladan Perisic - Κοσμήτορας Θεολογικής Σχολής Βελιγραδίου, πρόεδρος του Συμβουλίου Αποδήμιον Ελληνισμού (ΣΑΕ), κ. Αντριον Άθενς, Καθηγητής κ. Βλάσιος Φειδάς του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο οποίος ήταν και εισηγητής, καθώς και άλλοι Καθηγητές

Πανεπιστημίων που αντιπροσώπευαν εκτός της Ελληνικής Εκκλησίας τα Πατριαρχεία Ιεροσολύμων, Αλεξανδρείας, Μόσχας, Ρουμανίας και τις Εκκλησίες Κύπρου, Βουλγαρίας, κ.ά. θρησκευτικές οργανώσεις.

Κορυφαία στιγμή της Συνδιάσκεψης ήταν η εναρκτήρια ομιλία του Παναγιότατου Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου, που τόνισε ότι «ο Ιουδαϊσμός και ο Χριστιανισμός βρίσκονται σε μία κατάσταση διαλόγου επί δύο χιλιάδες έτη» και αναφέρθηκε στην ανάγκη άρσης του θρησκευτικού φανατισμού και απέρριψε κάθε προσπάθεια αμαύρωσης άλλων θρησκευτικών δογμάτων.

Ακολούθησε η ομιλία του προέδρου του ΣΑΕ, κ. Άντριου Άθενς, ο οποίος τόνισε ότι σε μια κοινωνία όπου κυριαρχεί η δικαιοσύνη, η προκατάληψη και η βία δεν μπορούν να επιβιώσουν. Στη συνέχεια ο πρόεδρος του WJC Ραβίνος Israel Singer, στην ομιλία του εξέφρασε την πεποίθηση ότι η 5η Ακαδημαϊκή Συνάντηση μεταξύ Ιουδαϊσμού και Ορθοδοξίας θα συμβάλει στην κατανόηση και εμβάθυνση των σχέσεων των εκπροσώπων των δύο θρησκειών. Κατόπιν ο υφυπουργός Εξωτερικών κ. Ιωάννης Μαγκριώτης επεσήμανε ότι «Σήμερα, αποδεικνύεται σ' όλους όσοι επικαλούνται το θρησκευτικό φανατισμό για να δικαιολογήσουν τις πολιτικές και εθνικιστικές αντιπαράθεσεις, ότι οι θρησκείες προάγουν το πνεύμα του διαλόγου και της αλληλοκατανόησης». Εισαγωγικές ομιλίες έγιναν επίσης από το Μητροπολίτη Γαλλίας κ. Εμμανουήλ και το Ραβίνο Joel Meyers, ενώ αναγνώστηκαν μηνύματα των Πατριαρχών Αλεξανδρείας και Ιεροσολύμων.

Στη Συνάντηση μετείχαν, όπως προαναφέρθηκε, εξήντα περίπου εκπρόσωποι από πολλές χώρες του κόσμου και παρέστησαν επίσης ως παρατηρητές εκπρόσωποι του Βατικανού και του Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών. Το κύριο θέμα της Συνδιάσκεψης διαχωρίστηκε σε τρία επιμέρους θέματα, για τα οποία έγιναν εισηγήσεις από τους εκπροσώπους της Ορθόδοξης και της Ιουδαϊκής πλευράς και στη συνέχεια ακολούθησαν αξιόλογες συζητήσεις. Το θέμα της πρώτης υποενότητας

ήταν: «Αθήνα και Ιερουσαλήμ: Μνήμη και Περισυλλογή» και έγιναν εισηγήσεις από το Ραβίνο Δρα Alan Brill και τον Καθηγητή Δρα Βλάσιό Φειδά. Το θέμα της δεύτερης υποενότητας ήταν: «Δέσμευση για Ειρήνη και Δικαιοσύνη στην Ιουδαϊκή και την Ορθόδοξη παράδοση» και έγιναν εισηγήσεις από το Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Kyril of Smolensk και το Ραβίνο Daniel Polish. Η τελευταία υποενότητα είχε θέμα «Η θρησκεία ως ηθική δύναμη σ' ένα κόσμο σε κρίση» και έγιναν εισηγήσεις από το Θεοφιλέστατο Επίσκοπο Batscka κ. Ειρηναίο του Πατριαρχείου της Σεβρίας και το Ραβίνο David Rosen.

Τα συμπεράσματα της Συνάντησης

Τα περιεκτικά συμπεράσματα της 5ης Ακαδημαϊκής Συνάντησης μεταξύ Ιουδαϊσμού και Ορθοδοξίας είναι τα κατωτέρω:

1. Ο Ιουδαϊσμός και ο Χριστιανισμός αν και εμμένουν αυστηρά στις κοινές πηγές, διατηρούν ωστόσο την εσωτερική τους αυτοτέλεια και ιδιαιτερότητα.

2. Ο σκοπός του συγκεκριμένου διαλόγου είναι η άρση των προλήψεων και η ανάπτυξη πνεύματος αμοιβαίας κατανόησης και εποικοδομητικής συνεργασίας για την αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων.

3. Να γίνουν συγκεκριμένες προτάσεις για την εκπαίδευση των πιστών των δύο θρησκειών ώστε ν' αναπτυχθούν υγιείς σχέσεις, οι οποίες θα βασίζονται στον αμοιβαίο σεβασμό και την κατανόηση για την αντιμετώπιση της μισαλλοδοξίας και του φανατισμού.

4. Γνωρίζοντας την κρίση που περνάνε οι ηθικές και πνευματικές αξίες στο σύγχρονο κόσμο, να επισημανθούν κάποια ιστορικά πρότυπα ειρηνικής συνύπαρξης, τα οποία θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν στις Ιουδαϊκές και Ορθόδοξες κοινότητες της Διασποράς.

5. Αξιοποίηση των πνευματικών πηγών των δύο θρησκειών για να καταρτιστούν προγράμματα με σκοπό την ανάπτυξη και ενίσχυση των κοινών αξιών όπως η ειρήνη, η κοινωνική δικαιοσύνη και τα ανθρώπινα δικαιώματα, θέματα που αφορούν ειδικά τις θρησκευτικές μειονότητες.

PRO DOMO SUA

Ιουδαιοχριστιανική λεκάνη η Μεσόγειος Θεοσμειλέμενος τόπος!

Ταγμένοι κάτοικοι να φυλάττουν τις Θερμοπύλες του κάλλους!

Μάχονται ανάμεσα στην ύλη και τους Θεούς.

Απ' τις αρχέγονες μνήμες στους πιο λαμπερούς μύθους.

Αντιμίσθιοι στο θάνατο...

Γ. Κοπέλια - Kerl

Η Ισραηλιτική Κοινότητα της Άρτας

Της κας ΣΟΦΙΑΣ ΜΠΙΣΚΑΝΑΚΗ

Α. Ιστορική Αναδρομή

Η ιστορία της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Άρτας είναι πολύ παλιά. Πρόκειται για μια από τις πιο αξιόλογες Ισραηλιτικές Κοινότητες της Ελλάδας, με ζωή και δράση οκτώ και περισσότερων αιώνων.

Ο πρώτος που κάνει αναφορά για την Ισραηλιτική Κοινότητα της Άρτας είναι ο Ραμπί Μπενγιαμίν από την Τουδέλη, ο οποίος περιόδευσε ολόκληρη τη Νότια Ευρώπη το 1173 και συνέλεξε στοιχεία για τη ζωή των Εβραίων. Ανάμεσα στις άλλες ισραηλιτικές κοινότητες αναφέρει στο έργο του «Οδοιπορικό» και την Κοινότητα της Άρτας, με αριθμό 100 οικογενειών και με πλούσια πνευματική και θρησκευτική δραστηριότητα¹.

Είναι πάντως αναμφισβήτητο ότι κατά την περίοδο

του Δεσποτάτου της Ηπείρου υπήρχαν Εβραίοι στην Άρτα. Αυτή την περίοδο, χάρη στην εργατικότητα της φυλής και την υποστήριξη των Δεσποτών - κυρίως του Μιχαήλ Κομνηνού-Δούκα - η Ισραηλιτική παροικία της Άρτας έγινε αξιόλογη και επέδειξε σπουδαία πολιτιστική και οικονομική δραστηριότητα. Τότε ιδρύθηκε και η πρώτη Συναγωγή κοντά στο φρούριο της Άρτας, γνωστή ως Κεϊλάτ Κόντες Τασσαβίμ, με σχολή διδασκαλίας της Εβραϊκής (Μιζράς), από την οποία αποφοίτησαν πολλοί σπουδαίοι διδάσκαλοι (Ραμπανίμ)². Επίσης, την εποχή αυτή η Κοινότητα απέκτησε και νεκροταφείο, στο Πετροβούνι, σε χώρο που δώρισε με χρυσόβουλο η Αγία Θεοδώρα, σύζυγος του Μιχαήλ Κομνηνού. Το χρυσόβουλο αυτό σωζόταν στα αρχεία της Κοινότητας μέχρι το 1943³. Η περίοδος οικονομικής ανάπτυξης των Εβραίων της Άρτας διήρκεσε μέχρι το

1946: Το Ισραηλιτικό Δημοτικό Σχολείο Άρτας, δίπλα στη Συναγωγή, όπου διδάσκονταν η ελληνική και η εβραϊκή γλώσσα.

1346, οπότε υπέστησαν τον πρώτο διωγμό από τον Κράλη της Σερβίας, Στέφανο Δουσάν⁴.

Μετά την κατάκτηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τους Τούρκους και την υποτεγή της Άρτας στον κατακτητή το 1449⁵ οι Εβραίοι της Άρτας έζησαν αρμονικά με τους Τούρκους, οι οποίοι τους παραχώρησαν μεγάλη θρησκευτική και οικονομική ελευθερία. Πολλοί από τους Εβραίους απέκτησαν κατά την περίοδο αυτή μεγάλη περιουσία και σε όλο το διάστημα της Τουρκοκρατίας, χάρη στα προνόμια που απολάμβαναν, κρατούσαν μεγάλο μέρος του εμπορίου της περιοχής της Άρτας στα χέρια τους.

Το 1480-1484 διώκονται οι Εβραίοι της Απουλίας, της Καλαβρίας και της Σαρδηνίας⁶. Η Ισραηλιτική παροικία της Άρτας υποδέχτηκε τις εβραϊκές οικογένειες, που βρήκαν εκεί καταφύγιο και εγκαταστάθηκαν στη συνοικία κοντά στο φρούριο της Άρτας, γνωστή ως “Εβραϊκά”⁷. Οι τελευταίοι αποτέλεσαν χωριστή θρησκευτική κοινότητα και ίδρυσαν δική τους Συναγωγή στην οδό Κουμουνδούρου⁸, την οποία ονόμασαν “Πουλιέζα”, σε ανάμνηση της πατρίδας τους Απουλίας, ενώ η παλαιά Συναγωγή ονομαζόταν “Γκρέκα”, από τους παλαιούς Ρωμανιώτες, “Γραικούς Εβραίους”⁹. Η Ισραηλιτική Κοινότητα αυξήθηκε από άλλους Εβραίους που ήλθαν από την Ισπανία κατά το 1492, όταν ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα έδιωξαν 200 χιλιάδες Εβραίους από τη χώρα. Ένα μικρό τμήμα βρήκε καταφύγιο στην Ισραηλιτική παροικία της Άρτας, η οποία περιέθαλψε τους φυγάδες και τους αποκατέστησε οριστικά στην Άρτα¹⁰.

Λόγω του διαχωρισμού των Εβραίων σε δύο Συναγωγές (Ελληνόφωνοι “Γραικοί”, Ιταλόφωνοι “Απουλιέζοι”) με διαφορετικούς Ραβίνους, επακολουθεί μεταξύ των δύο μερών ανταγωνισμός, με αποτέλεσμα να ιδρυθούν δύο σχολεία για τη διδασκαλία της Εβραϊκής γλώσσας και διάφοροι φιλανθρωπικοί σύλλογοι. Τότε ιδρύθηκαν οι σύλλογοι: “Χεβρά τσε δακά” (Φιλόπτωχον), “Χεβρά μεκούρ χολέμ” (Επισκεπτών Ασθενών), “Χεβρά ακαντάθ αχίμ” (Αδελφότητα), “Χεβρά ταλμωταρά” (Σχολικής Επιτροπής) και πολύ αργότερα, υπό του αγωνιστού της Σιωνιστικής ιδέας Χουίμι Δανιήλ, ο Σιωνιστικός Σύλλογος Άρτας¹¹. Οι δύο Συναγωγές της Άρτας διατηρούσαν η καθεμία τη θρησκευτική της αυτονομία και είχαν αντικρουόμενες αντιλήψεις όσον αφορά το ηθικό και εθνικό δίκαιο, λόγω των διαφορετικών τους πολιτιστικών στοιχείων. Οι διαφωνίες αυτές αντικατοπτρίζονται στους συναγωγικούς κανονισμούς, που εκδόθηκαν τον 16ο και 17ο αιώνα.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως στην Άρτα έζησε και πέθανε, αφού για μικρά διαστήματα έζησε επίσης στη Λά-

ρισα, στην Κέρκυρα και στη Βενετία, ο Βενιαμίν Ζεέβ μπεν Ματαθίας (αρχές 16ου αιώνα), που υπήρξε Νταγιάν (θρησκευτικός δικαστής) και Αλαχιστής (νομομαθής) και έγινε μέλος του Μπετ Ντιν (θρησκευτικού Δικαστηρίου) της Άρτας. Ο Βενιαμίν Ζεέβ συγκρούστηκε με πολλούς σύγχρονούς του Ραβίνους για πολλά θρησκευτικά θέματα και το 1534 ολοκλήρωσε στη Βενετία το έργο του, με το οποίο απάντησε στις επικρίσεις, παραθέτοντας 450 αποφάσεις και εκκαταποκρίσεις¹².

Πριν από την απελευθέρωση της Άρτας, οι Αρτινοί Εβραίοι υπολογίζονταν σε 800 περίπου¹³. Το 1881 έχουμε την απελευθέρωση της Άρτας από τον τουρκικό ζυγό. Όλος ο εβραϊκός πληθυσμός της Άρτας μαζί με τους χριστιανούς υποδέχθηκαν τα ελληνικά στρατεύματα. Στο “Μη Χάνεσαι”, εφημερίδα του Γαβριηλίδη, σε περιγραφή της υποδοχής του Γεωργίου Α' και του Κουμουνδούρου στην Άρτα, αναφέρονται και τα εξής: “Τον Βασιλέα προσεφώνησε και ο αρχιεραββίνος των Ισραηλιτών. Περιέργως άνθρωπος ο ραββίνος αυτός, γέρον, ολίγον κυφός, φέρον φέσιον ερυθρόν περιστερόμενον μελανή ταινία, νέλους εις τους οφθαλμούς και μακρόν λευκόν και ποδήρη χιτώνα. Είναι γλυκύτατος, αλλά εις τους τρόπους του ευχερώς αναγνωρίζοντο της τουρκικής δουλείας τα ίχνη”. Και παρακάτω: “Την Άρταν οικούσι σταθερώς πλείστοι Ιουδαίοι, προθύμως και πιστώς εκπληρούντες πάσας τας υπό των νόμων πηγάζουσας υποχρεώσεις. Εις τας Συναγωγάς αυτών διέκριναν προσευχομένους ευζώνους, κοιμώσας και αρειμανίως φέροντας την φουστανέλλαν. Ήσαν Ιουδαίοι στρατιώται”¹⁴.

Υπό την ελληνική διοίκηση οι Εβραίοι της Άρτας διατήρησαν πλήρη θρησκευτική και οικονομική ανεξαρτησία και έγιναν οι Ισραηλίτες πολίτες του ελληνικού κράτους. Λόγω των νέων συνθηκών που δημιουργήθηκαν μετά την απελευθέρωση της Άρτας, άρχισε ανταγωνισμός μεταξύ διαφόρων χριστιανικών και εβραϊκών επιχειρήσεων και πολλές ισραηλιτικές οικογένειες έφυγαν τότε από την Άρτα για να εγκατασταθούν στη Βόρεια και Νότια Αμερική, χωρίς ποτέ όμως να διακόψουν τους δεσμούς τους με τους Εβραίους της Άρτας, χωρίς να παύσουν να είναι μέλη της Κοινοότητάς τους και να θεωρούν την Άρτα ως ιδιαίτερή τους πατρίδα¹⁵.

Η Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας αναγνωρίστηκε το 1920 ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, με απόφαση του Πρωτοδικείου¹⁶. Έπαιρνε επίσημα μέρος σε όλες τις κοινωνικές και πνευματικές εκδηλώσεις της Άρτας και κατά διαφόρους περιόδους πολλά επίλεκτα μέλη αυτής διετέλεσαν Δημοτικοί Σύμβουλοι του Δήμου Αρταίων¹⁷. Πριν το 1940 (απογραφή 1939) ζούσαν περίπου 500 κάτοικοι στο κέντρο της Άρτας,

Συναγωγή «Πουλιέζα» - 22/5/1946: Άποψη του γυναικωνίτη. Στη στέγη υπάρχει άνοιγμα που προκλήθηκε από διαρρήκτες.

στο Τουρκοπάζαρο κοντά στο Φρούριο, στα Εβραϊκά¹⁸.

Ήλθε το 1941 η Κατοχή. Η ιστορία αναφέρει πολλούς διωγμούς των Εβραίων στα διάφορα κράτη της Ευρώπης κατά την τελευταία χιλιετία, με πρόσχημα πάντοτε τη διάδοση του Χριστιανισμού. Όλοι όμως οι διωγμοί αυτοί ωχριούν μπροστά στο μεγάλο διωγμό του Εβραϊσμού από το Χίτλερ, ο οποίος με επιστημονικά πλέον μέσα, σε διάστημα ενός έτους εξόντωσε 6 εκατομμύρια Εβραίους. Την τύχη των άλλων Εβραίων της Ευρώπης ακολούθησαν και οι Εβραίοι της Άρτας. Τη νύχτα της 24ης Μαρτίου 1944 περικύκλωσαν την Εβραϊκή παροικία της Άρτας και συνέλαβαν 480 μέλη της εβραϊκής Κοινότητας¹⁹.

Όλοι οι συλληφθέντες οδηγήθηκαν γυμνοί και ανυπόδητοι, χωρίς να τους επιτραπεί να πάρουν μαζί τους ούτε χρήματα ούτε τρόφιμα, στον τότε κινηματογράφο «Ορφεύς». Την επόμενη άρχισε η δι' αυτοκινήτων πορεία προς τα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Πολωνίας και της Γερμανίας, κυρίως προς το Άουσβιτς²⁰. Εκεί έγινε η σχετική διαλογή και αυτοί που θεωρήθηκαν ικανοί για εργασία μεταφέρθηκαν σε διάφορα στρατόπεδα εργασίας, ενώ οι άλλοι 430 περίπου θανατώθηκαν ομαδικώς την 11η Απριλίου 1944 σε θαλάμους αερίων. Από τα 480 μέλη της Κοινότητας που απήχθησαν στη Γερμανία επέστρεψαν μόνο 30 και αυτοί μαζί με άλλους 40 περίπου που είχαν διαφύγει τη σύλληψη αποτέλεσαν τη νέα Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας²¹. Την Πέμπτη 20 Μαρτίου 1947, όπως διαβάζουμε στον αρτινό τύπο, τελέσθηκε στη Συναγωγή «μνημόσυνο, υπό της Ισραηλιτικής Κοινότητας Άρτης, υπέρ των σφαγιασθέντων πολιτών του Ισραήλ υπό των

βαρβάρων Γερμανών κατά τον Μάρτιο του 1944»²².

Επιπλέον, σε έκθεση του Κανάρη Κωνσταντίνου²³ αμέσως μετά το Ολοκαύτωμα αναφέρεται σχετικά με την Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας, ότι ο πληθυσμός της πριν από το διωγμό ήταν 384 άτομα και μετά τον Πόλεμο 58, από τους οποίους 24 είχαν επανέλθει από την ομηρία. Επίσης, από τις δύο Συναγωγές, η «Πουλιέζα», η οποία περιείχε σπουδαιότατη βιβλιοθήκη, καταστράφηκε ολοσχερώς, ενώ η «Γκρέκα» βρισκόταν σε κακή κατάσταση και οι δαπάνες για τη γενική επισκευή της υπολογίστηκαν σε περίπου 3.200.000 δραχμές²⁴.

Η κοινοτική ζωή ήταν ανύπαρκτη, όπως επίσης και η περιθαλψη, ενώ δεν υπήρχαν καθόλου βιβλία²⁵. Το διώροφο σχολείο στην οδό Φιλελλήνων στην εβραϊκή συνοικία βρισκόταν σε σχετικά καλή κατάσταση²⁶. Στο μεταξύ, η περιουσία της Κοινότητας περιλάμβανε ερειπωμένη οικία στη συνοικία Αγίου Νικολάου, μαγαζί στην κεντρική αγορά στην οδό Σκουφά και ένα τεβιλά δίπλα στη Συναγωγή. Στο νεκροταφείο στο λόφο της Περάντης²⁷ δε διασωζόταν κανένας τάφος. Λείψανα ημικατεστραμμένου μνημείου ήταν τα μόνα σημεία ότι κάποτε ήταν εκεί το εβραϊκό νεκροταφείο.

Οι νέες συνθήκες που επικράτησαν στην Άρτα μετά τον Πόλεμο και η δημιουργία ανεξάρτητου κράτους του Εβραϊκού Έθνους, του Κράτους του Ισραήλ, συνετέλεσαν στην αποχώρηση και των τελευταίων εβραϊκών οικογενειών από την πόλη της Άρτας, και από τότε δεν είχαν απομείνει πλέον από την άλλοτε ακμάζουσα Ισραηλιτική Κοινότητα παρά 18 άτομα ως το 1957-58, μάρτυρες της τραγικής καταστροφής που υπέστη ο Εβραϊσμός από το Χίτλερ²⁸. Στο φύλλο της 19ης Νοεμβρίου 1956 του *Ελεύθερου Λόγοι*²⁹ διαβά-

ζουμε ότι αναχώρησε για την Αθήνα, όπου εγκαταστάθηκε μονίμως, “ο αγαπητός και εκλεκτός συμπολίτης μας, διατελέσας πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Άρτας και Δημοτικός Σύμβουλος κ. Ιεσοῦα Σαμπάχ”.

Πρέπει οπωσδήποτε να τονιστεί η τελευταία ευγενική πράξη των Εβραίων της Άρτας. Δώρισαν τη Συναγωγή τους (την “Γκρέκα”), δίπλα στο Φρούριο, στον πολιτιστικό σύλλογο Άρτας, “Σκουφάς”, για να γίνει πνευματική του στέγη. Ο ΕΟΤ την απαλλοτρίωσε και με τις 170.000 δρχ. της αποζημίωσης, ο “Σκουφάς” ξεκίνησε τη σημερινή του στέγη³⁰.

Σήμερα υπάρχουν στην περιφέρεια της Άρτας λίγα κτήματα που ανήκουν στους Ισραηλίτες που μένουν στην Αθήνα. Δύο - τρεις από αυτούς επισκέπτονταν ακόμη την Άρτα μέχρι και πριν από λίγα χρόνια³¹.

Β. Κοινωνικο-οικονομική άνοδος των Εβραίων της Άρτας

Οι Εβραίοι της Άρτας ήταν λαός εμπορικός, εργατικός και απλός. Ανέπτυξαν στην πόλη μεγάλη δραστηριότητα, οικονομική και ειδικότερα εμπορική. Στο πρόσφατο παρελθόν, στα χέρια τους βρίσκονταν πέντε - έξι μεγάλα εμπορικά καταστήματα, ένα μεγάλο με εμπόριο και είδη δερμάτων, καθώς και δέκα μικρότερα εμπορικά. Υπήρχε μάλιστα και ένα παντοπωλείο με χριστιανό συνεταίρο. Επίσης, ανήκαν στους Εβραίους τρία φανοποιεία, ένα ραφείο, ένα γαλακτοπωλείο-κρεοπωλείο και μια αντιπροσωπεία αυτοκινήτων “Φορντ”. Υπήρχαν ακόμη δύο γυρολόγοι (μόνιμος γυρολόγος ήταν ο γέρο-Μουσουλίας), δέκα ιδιωτικοί υπάλληλοι, δύο - τρεις νεροφόροι, δύο - τρεις καθαρίστριες και ράπτριες³².

Μετά την απελευθέρωση της Άρτας από τους Τούρκους, όλος ο κάμπος ξεχύθηκε στην Άρτα. Από τότε άρχισε η κίνηση και η ζωή στην πόλη. Αγαθά μεταφέρονταν από και προς την Άρτα. Στην *Αρτηνή Ευθύνη*³³ διαβάζουμε: “Τότε μπήκε μπρος η πονηρία των Οθωμανών και κατάφεραν με διάφορους τρόπους και τους δημιουργήσαν την εντύπωση ότι αυτοί είναι φτηνοί και έπεσαν όλοι στα μαγαζιά τους”. Αναφέρεται επίσης ότι με αυτό τον τρόπο κατάφεραν να γίνουν πλούσιοι και να αποκτήσουν δύναμη μέσα στην κοινωνία.

Πριν το 1912, όμως, ήταν πολύ φτωχοί. Αυτή η οικονομική τους άνοδος οφείλεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, στην αφάνταστη οικονομία τους. Σε χριστιανικό μα-

γαζί, σύμφωνα με μαρτυρίες στον αρτινό τύπο, δεν άφηναν χρήματα “ούτε ακόμη και για ένα ούζο”, αλλά έκλειναν τα μαγαζιά τους πολύ νωρίς και πήγαιναν κατευθείαν στο σπίτι τους³⁴.

Με τον πλούτο που συσώρευσαν είχαν την ευχέρεια να αγοράσουν οτιδήποτε πουλιόνταν στην Άρτα και αν δεν γινόταν ο Πόλεμος του 1940, μετά από 40 - 50 χρόνια η μισή Άρτα θα είχε περάσει στα χέρια τους³⁵.

Ωστόσο, όπως προειπώθηκε, στις αρχές ακόμη του 20ού αιώνα οι Εβραίοι ήταν πολύ φτωχοί. Όπως αναφέρεται στην *Αρτηνή Ευθύνη*, αυτοί έκαναν το νερούλα κουβαλώντας νερό σε σπύτια και στα μαγαζιά, προπαντός στα καφενεία - μια πεντάρα ο τενεκές. Οβρέοι είχαν το επάγγελμα του τενεκτζή μονοπωλιακά. Όλα τα σιγύρια του σπιτιού και της αγοράς ήταν από τενεκέ και τσίγκο. Οι ομπρέλες το χειμώνα ήταν ποστιασμένες στην πόρτα τους, για φτιάξιμο στα σπασμένα σύρματα και μπαλώματα στο ύφασμα. Οι βροχές τότε ήταν ασταμάτητες και τα παπούτσια σάπιζαν, πολλοί περπατάγαν με τα δάχτυλα έξω απ’ το παπούτσι. Σε πολλές γωνίες της αγοράς κάτω απ’ τους τσίγκους ήταν μπαλωματάδες, τα παλιοπάπουτσα σωροί μπροστά τους, βάζοντας σόλες τη μία πάνω στην άλλη, κι ως είχαν τα καλά παπούτσια 18 δρχ. το ζευγάρι. Δεν ήταν ντροπή το μπαλωμα τότε, έδειχνε οικονομολογία και νοικοκυροσύνη - και εύποροι ακόμη είχαν σόλες στα παπούτσια και μπαλωμένα τα καθημερινά τους³⁶.

Οι Εβραίοι πήγαιναν και πουλούσαν τιςπραμάτειες τους από χωριό σε χωριό κι από γειτονιά σε γειτονιά φορτωμένοι υφάσματα στον ώμο και κρατώντας στο χέρι ένα καλάθι γεμάτο ψιλικά. Όταν ο Εβραίος έφτανε στη γειτονιά, φώναζε τηνπραμάτεια του και οι γυναίκες έβγαιναν στο παράθυρο, “τον ζήτηγαν να μπει στο κατώ του σπιτιού” και άρχιζαν τα ατέλειωτα παζαρέματα³⁷.

Με αυτό τον τρόπο οι Εβραίοι κατάφεραν να αναρριχηθούν οικονομικά και κοινωνικά, να αποκτήσουν πλούτο και να γίνουν μια δυναμική ομάδα μέσα στην κοινωνία. Και χάρη σε αυτή την οικονομική άνοδο, χάρη στον πλούτο, κατάφεραν να δημιουργήσουν σχολεία για την εκμάθηση της εβραϊκής γλώσσας στα παιδιά τους. Έτσι έχουμε τη δημιουργία Δημοτικού σχολείου με δύο δασκάλους. Έναν του Δημοσίου, δηλαδή Έλληνα και έναν Ισραηλίτη για τη διδασκαλία της θρησκείας. Μερικοί από τους μαθητές του συνέχισαν αργότερα και στην Ανώτατη Εκπαίδευση³⁸. Υπάρχει μάλιστα στον αρτινό τύπο μαρτυρία ότι σε αυτό το Σχολείο, στις 24 Ιουνίου 1933, έλαβε χώρα στο προαύλιο του Σχολείου “η ετήσια γιορτή των μαθητών και μαθητριών

του Ισραηλιτικού Σχολείου Άρτας, στην οποία προσκλήθηκαν και οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, καθώς και ο δήμαρχος της Άρτας, κ. Γεώργιος Καζαντζής³⁹.

Μεταξύ των δραστηριοτήτων των Εβραίων ήταν, όπως προαναφέρθηκε, και η ίδρυση φιλανθρωπικών συλλόγων, ενώ στην Κοινότητά τους είχαν δικό τους Διοικητικό Συμβούλιο, όπως αυτό που εκλέχτηκε τον Ιούνιο του 1933, με τα εξής μέλη: "Γαβριήλ Σαμπάς Πρόεδρος, Μωσής Σούσης Αντιπρόεδρος, Ηλίας Λαζάρου Γενικός Γραμματέας, Ιωαχάνας Δ. Ιωαχάνας Ταμίας, Μέκρ Βιδάλ, Ηλίας Ιερεμίας, Αβραάμ Ι. Χατζής, Μέλη"⁴⁰. Επίσης, το Δ.Σ. της 11ης Ιουλίου 1955 είχε την εξής σύνθεση: "Πρόεδρος ο κ. Ραφαήλ Γκιούλης, Αντιπρόεδρος ο κ. Σαμουήλ Μάτσας, Γενικός Γραμματέας ο

κ. Ισαάκ Μιζάν, Ταμίας και Σύμβουλοι οι κ.κ. Σαμουήλ Γκανής, Ισαάκ Μάτσας και Σαμουήλ Μιζάν"⁴¹.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι η Ισραηλιτική Κοινότητα της Άρτας, η οποία κατάφερε με αξιοθαύμαστο τρόπο να αναπτυχθεί και να ακμάσει μέσα σε μια "ξένη" κοινωνία, αποτέλεσε ένα σημαντικό τμήμα της οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής δραστηριότητας της πόλης για μεγάλο χρονικό διάστημα, με αποτέλεσμα η παρουσία της να θεωρείται αλληλένδετη με την Ιστορία της Άρτας.

[Η κα **Σοφία Μπισκανάκη** είναι πτυχιούχος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων - Άρθρα για την Ισραηλιτική Κοινότητα Άρτας έχουν δημοσιευτεί στο περιοδικό μας στα τεύχη 51/σελ. 13, 54/6, 63, 68/36, 75/7, 105/18, 111/3, 111/12, 119/18, 134/15, 142/15, 146/25 και 182/11].

Σημειώσεις

1. Σκουφάς, Έτος Ιον, Τεύχος Α', Άρτα, Απρίλιος 1955-1962, σ. 345.
2. Ο. π.
3. Ερίβωλος, Περιοδική Αρτινή έκδοση, Απρίλιος - Ιούνιος 1989, Αρ. Φύλλου 8, σ. 3.
4. Σκουφάς, ό. α., σ. 345. Βλ. και Donald M. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*, Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1991, σ. 186.
5. Nicol, ό. α., σ. 297.
6. Ερίβωλος, ό. α., σ. 3.
7. Σκουφάς, ό. α., σ. 345.
8. Κανάρης Δ. Κωνσταντίνης, "Αμέσως μετά το Ολοκαύτωμα", *Χρονικά*, Όργανο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος, τόμος ΙΖ, Αρ. Φύλλου 134, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1994, Κισλιέβ - Τεβέτ 5755, σ. 15.
9. Σκουφάς, ό. α., σ. 346.
10. Ο. π., σ. 345.
11. Ο. π.
12. Ερίβωλος, ό. α., σ. 3.
13. Ο. π. Βλ. και Ευστρατίου Πατσάλιά, "Η Δημογραφική Ανέλιξη του Νομού της Άρτας (1881-1907)", *Σκουφάς*, Τόμος Θ', σσ. 279-80, όπου αναφέρεται ότι από το "Δοκίμιο" του Σεραφείμ Ξερόπουλου προκύπτει ότι πριν από την απελευθέρωση της Άρτας κατοικούσαν σε αυτή 160 οικογένειες Εβραίων.

- Επίσης, αναφέρεται ότι από την απογραφή που έγινε δύο μήνες μετά την προσάρτηση κατοικούσαν στην Άρτα 617 Εβραίοι. Ο συγγραφέας καταλήγει ότι πριν από την απελευθέρωση στην Άρτα ζούσαν 864 Εβραίοι, ενώ μετά την απελευθέρωση της Άρτας έφυγαν από αυτή 240 Εβραίοι.
14. Ερίβωλος, ό. α., σ. 3.
  15. Σκουφάς, ό. α., σ. 3.
  16. Ερίβωλος, ό. α., σ. 3. Βλ. και Σκουφάς, ό. α., σ. 3.
  17. Σκουφάς, ό. α., σ. 3.
  18. *Αρτινή Ευθύνη*, Περίοδος Α', Χρόνος 9ος, Τεύχος 75, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1992, σ. 7.
  19. Σκουφάς, ό. α., σ. 246. Βλ. και Γιάννη Σπ. Εξαρχου, "Χρονικόν της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Άρτας", *Ερίβωλος*, ό. α., σ. 3, όπου αναφέρεται ότι "το νοήμερο αυτό δίνει ο μακαρίτης Ραφαήλ Γκιούλης, Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας της Άρτας μεταπολεμικά και μέχρι τη διάλυσή της. Αντίθετα, στην εγκυκλοπαίδεια JUDAICA, τόμος 3, σελ. 645, γίνεται λόγος για 352 Εβραίους".
  20. Ερίβωλος, ό. α., σ. 3.
  21. Σκουφάς, ό. α., σ. 346.
  22. *Ελεύθερος Λόγος*, Έτος 14ον, Αρ.

- Φύλλον 614, Παρασκευή 21 Μαρτίου 1947, σ. 2.
23. *Χρονικά*, ό. α., σ. 15.
  24. Ο. π.
  25. Ο. π., σ. 16.
  26. Ο. π.
  27. Μετά τη διάλυση της Ισραηλιτικής Κοινότητας το 1959, ο χώρος αυτός απαλλοτριώθηκε.
  28. Σκουφάς, ό. α., σ. 346.
  29. *Ελεύθερος Λόγος*, Έτος 24ον, Αρ. Φύλλον 1064, 19 Νοεμβρίου 1956, σ. 1.
  30. Ερίβωλος, ό. α., σ. 3.
  31. *Αρτινή Ευθύνη*, ό. α., σ. 12.
  32. *Αρτινή Ευθύνη*, Περίοδος Α', Χρόνος 1ος, Τεύχος 9, Σεπτέμβριος 1984, σ. 6.
  33. Ο. π.
  34. Ο. π.
  35. Ο. π.
  36. Ο. π., σ. 7.
  37. Ο. π.
  38. *Αρτινή Ευθύνη*, Περίοδος Α', Χρόνος 9ος, Τεύχος 75, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1992, σ. 7.
  39. *Ελεύθερος Λόγος*, Έτος Β', Αρ. Φ. 77, 24 Ιουνίου 1933, σ. 4.
  40. Ο. π., σ. 3.
  41. *Ελεύθερος Λόγος*, Έτος 23ον, Αρ. Φ. 1001-1218, 15 Αυγούστου 1955, σ. 2.

Βιβλιογραφία

Άρτα. Λεύκωμα της πόλεως και του Νομού Άρτης. Έκδοση του μουσικο-φιλολογικού συλλόγου Άρτης, "ΣΚΟΥΦΑΣ".
Αρτινή Ευθύνη. Αδέσμευτη περιοδική τοπική επιθεώρηση.

Ελεύθερος Λόγος Άρτης.
Ερίβωλος. Περιοδική Αρτινή έκδοση.
Nicol, Donald M. *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου*. Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1991.
Περιοδικό *Σκουφάς*.

Χρονικά. Όργανο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος.

[Οι φωτογραφίες που συνοδεύουν το άρθρο είναι από το Αρχείο του κ. Μωΐση Κ. Κωνσταντίνου].

Άνδρες των Ισραηλινών πολεμικών πλοίων τα οποία έφθασαν εκ των πρώτων εις τον τόπον της καταστροφής μεταφέροντες τραυματίες. («Τα Νέα», 24/8/1953)

1953: Οι σεισμοί στα Ιόνια Νησιά και η βοήθεια του Ισραηλινού Ναυτικού

Με τη συμπλήρωση πενήντα χρόνων (1953) από τον καταστρεπτικό σεισμό που έπληξε τα Ιόνια Νησιά, ο Δήμος Αργοστολίου διοργάνωσε στις 17 Αυγούστου 2003, ειδική εκδήλωση μνήμης και ευγνωμοσύνης για τις ναυτικές δυνάμεις των ξένων χωρών που έσπευσαν να προσφέρουν βοήθεια στους κατοίκους. Το ναυτικό του νεοσύστατου τότε Κράτους του Ισραήλ ήταν το πρώτο από τις ξένες ναυτικές δυνάμεις που έφτασαν στο Αργοστόλι την ημέρα του σεισμού. (Ακολούθησαν πλοία του Ελληνικού Ναυτικού, του Ναυτικού των ΗΠΑ, της Ιταλίας, Γαλλίας, Σουηδίας κ.ά.). Στη φετινή τελετή παρέστησαν στο Αργοστόλι ο Μητροπολίτης Κεφαλονιάς, υπουργοί, πρέσβεις των αντιστοίχων χωρών,

βουλευτές, αντιπροσωπείες του Ελληνικού, του Ισραηλινού και του Ναυτικού των ΗΠΑ (πλοία των οποίων κατέπλευσαν στο λιμάνι), οι τότε αρχηγοί της Ισραηλινής και της Ελληνικής ναυτικής αποστολής, κ.κ. Σλόμο Ερέλ και Νίκος Σταθάκης, ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και πλήθος κόσμου. Επίσημος ομιλητής ήταν ο πρ. υπουργός κ. Γερ. Αποστολάτος. Για τη βοήθεια του Ισραηλινού Ναυτικού είχαν γραφτεί δεκάδες δημοσιευμάτων στον ελληνικό Τύπο της εποχής. Σε ανάμνηση δημοσιεύουμε ανέκδοτο κείμενο του ιστορικού της Κεφαλονιάς κ. Άγγελο - Διονύση Δεμπόνου.

Σεισμοί 1953

Ισραηλινοί: Οι σωτήρες από το... πουθενά

Το χέρι του παγιδευμένου Τιτάνα, υπεράνθρωπο, απάνθρωπο, μισάνθρωπο και καταλυτικό, ταρακούνησε τη γη την κεφαλονίτικη και μαζί της όλα της τα σήμαντρα που σήμαναν τον αργόσυρτο, το στεγνό ήχο της καμπάνας του θανάτου! Το σήμα της πένθιμης ακολουθίας που αναγγέλλει της θλίψης την έλευση.

Και μετά... Άβυσσος, Χάος, Έρεβος.

Τετάρτη 12 Αυγούστου, έντεκα και εικοσιεπτά, 5714 από κτήσεως κόσμου κατά το εβραϊκό ημερολόγιο, μέρα μεσημέρι. Έτος 1953, από γεννήσεως Χριστού.

Η γη κονιορτοποιημένη τινάχτηκε στα επουράνια να σκεπάσει του ήλιου τη θωριά, να μη βλέπει της Πλάσης το μαρτύριο και η αποτρόπαιη βοή από τα τάρταρα υψώθηκε απειλητική σαν πόνος, θυμός, κατάδικη!

Μετά σιωπή και οσμή θανάτου μέσα στο σκοτάδι της σκόνης και της απελπισίας.

Όπως τις κρίσιμες ώρες της δημιουργίας η Γη, «ην αόρατος και ακατασκεύαστος και σκότος επάνω της αβύσσου»... και όταν το φως ξανάδωσε μορφή στο τοπίο κανείς δεν φώναξε, «ότι το φως καλόν...», γιατί γύρω τα έργα των χειρών του ανθρώπου σωριασμένα σαν παραμορφωμένες καρικατούρες, συνέθεταν την απελπισία που μέσα της φώλιαζε ο πόνος, η πληγή, ο

χωρισμός, το τραύμα, ο θάνατος.

Οι οικοδομές βρασμένες στο χωνευτήρι της δόνησης, ανισόρροπες, ασύνδετες, ασύστατες, ασυνάρτητες, ασύμμετρες, ασυγκράτητες, ασύντακτες, ασχημάτιστες, με τις μακάβριες φιγούρες τους, απειλή και τάφοι ταυτόχρονα, έδιωχναν μακριά τους ζωντανούς, ενώ κρατούσαν εφιαλτικά δεσμών τους παγιδευμένους δίπλα στους αδικοσκοτωμένους.

Εκκλησίες ερειπωμένες με τους σταυρωμένους ξανά στο μαρτύριο, τους άγιους λαβωμένους, τα ιερά λείψανα σκορπισμένα όπως την εποχή της δοκιμασίας των μεγάλων διαγωγών.

Καμπαναριά διαλυμένα, με σπασμένες τις καλόγες καμπάνες κάτω από τον όγκο των ερειπίων, πιο κοντά στους νεκρούς που δεν τις είχαν ανάγκη.

Σχολεία ξεχαρβαλωμένα, με τις ηρωικές απεικονίσεις ανήμπορες να ασκήσουν το θάρρος τους.

Μουσεία παγίδες, με πληγωμένα τα θησαυρίσματα της ιστορίας του τόπου, ακρωτηριασμένα τα αγάλματα των θεών και των ημίθεων και συλημένους τους ταφικούς χώρους από χέρι υπεράνθρωπο.

Φτωχονοικοκυριά που έχασκαν για να προδώσουν τη λιτότητα μιας ζωής στερημένης και αργοντικά με την οσμή της παρακμής, απρόσιτα, έκθετα τώρα στα μάτια του κάθε βέβηλου με τους θησαυρούς τους να έχουν μεταβληθεί από καύχημα σε βάρος αβάσταχτο του κατόχου τους.

Εκεί ψηλά έπασχε ένα ξαφουντωμένο πιάνο, αλλού ταλαντευόταν ένα βιολί στο ρυθμό των δονήσεων. Μια κιθάρα ξεχαρβαλωμένη πονούσε σα γυναίκα για το χαμό του αγαπημένου της και κάτω στη γη ένα μαυνολίνο παγιδευμένο στις πέτρες, έδειχνε τον ανεπανόρθωτο ακρωτηριασμό του.

Και κάτω από τα ερείπια, μέσα σε κατώγια, στα μπουλεβάρια, τα γουλόστρωτα, τις ανηφόρες, τα βόρτα, τα καντούνια, που ο απόηχος της κιθάρας και της αριέτας δεν είχε σβύσει ακόμα, η ζωή σφάδαζε, λα-

Και άλλο στιγμιότυπο από την ξένη βοήθειαν προς τους σεισμοπαθείς του Ιονίου: Νοσοκόμοι του Ισραήλ μεταφέρουν εις αμερικανικόν ελικόπτερον μίαν έγκυον Αργολοπίτισσαν. («Ακρόπολις», 16/8/1953)

βαιμένοι βογγούσαν, απελπισμένοι άφηναν αβοήθητοι τη στεγνή πνοή τους.

Και νεκροί... άταφοι σκοτωμένοι, πρόσμεναν την καθιερωμένη τυπική εναπόθεσή τους στη γη.

Νεκροί ανυπολόγιστοι, ανώνυμοι, απροσδιόριστοι, ακατάγραφοι, ανιερολόγητοι...

- Αλήθεια πόσους να σκότωσε ο μεγάλος εκείνος θυμός;

- Μόνο αν μετρήσουμε τους ζωντανούς θα το μάθουμε...

Όπως τότε στις μεγάλες στιγμές της ανθρωπότητας.

Στη διάβαση της Ερυθράς Θάλασσας, στην Κάθοδο των Μυρρίων, στη

Μάχη των Εθνών, που το προσκλητήριο προσδιόρισε τους επιζήσαντες.

Ραγισμένη η ανθρώπινη ψυχή με την αντοχή της σε δοκιμασία, από το βάρος του φόβου, του πόνου και της απελπισίας, προσπάθησε να χαράξει δρόμους διαφυγής. Να βρει τη διέξοδο που θα μεταφραζόταν σε σωτηρία, το μόνο στοιχείο για το οποίο υπήρχε ενδιαφέρον.

Το επίσημο σήμα της διοίκησης είχε εκπέμψει στα πέρατα του κόσμου το μακάβριο SOS: Βυθιζόμεθα όλοι. Αποστείλατε στόλον παραλάβει αλλόφρονες κατόικους. Τα πάντα κατέρρευσαν.

Οι φλέβες του νερού που άνοιξαν και πλημμύρισαν τη γη, έδωσαν την αίσθηση του καταποντισμού! Χάσματα και σχίσματα απειλούσαν να μεταβληθούν σε τάφους. Παντού παγίδες θανάτου, υπόγειες, επίγειες, υπέργειες... Ψηλά τα ετοιμόρροπα κτίρια, δίπλα οι γερμένοι τοίχοι. Τα ρήγματα που απειλούσαν τα πόδια, οι στύλοι του φωτισμού που έγερναν απειλητικοί, οι όγκοι της πέτρας και του ξύλου αγκαλιαστά να φράζουν το διάβα.

Δέντρα, πωριά, σιδηροπλέγματα, ξολοδεσιές, ξεραμίδια, έπιπλα, σύρματα, σκεύη νοικοκυριού, εικόνες, εκκλησιαστικά αντικείμενα, τέμπλα, νάρθηκες, κρεβάτια ξέστρωτα από το σεισμό, όλα σε σατανική περιπτιξη, φράγματα ανυπέρβλητα παγίδευαν το βήμα, απειλούσαν την ισορροπία, βίαζαν την ευστάθεια, εμποδίζαν

κάθε διέλευση οδηγώντας τον τολμηρό στο βέβαιο τραυματισμό που αυτές τις στιγμές προμήνυε θάνατο.

Σπόνδυλοι νεοκλασικών, σιδεριές βενετσιάνικων, κορνίζες από μπαρόκ διαζώματα, παραστάδες και ανώφλια ψιλιδουλεμένα, εμβλήματα, θυρεοί, δημόσιοι και ιδιωτικοί, οικόσημα, μπαλκονόπλακες, αετώματα, τρούλοι εκκλησιών και θόλοι καμπαναριών σε σωρούς άτακτους, ακατάστατους, ανυπολόγιστους, ύψωναν το οδικό κατάρσρωμα στο επίπεδο των ετοιμόρροπων, έτσι που η πόλη ολόκληρη να μεταβληθεί σε ύπουλη παγίδα, θλιβερή και απρόβλεπτη. Κίνδυνος για τα πόδια, το κορμί, το κεφάλι αλλά και την ψυχή που σπαρταρούσε αβοήθητη.

Οι πολλοί ανηφόριζαν πανικόβλητοι στα ψηλάματα για να αποφύγουν το απειλούμενο σαρωτικό κύμα της θάλασσας και άλλοι πορεύτηκαν της απελπισίας και της φυγής το δρόμο προς τα παραθαλάσσια, για να σωθούν με κάποιο πλεούμενο από της ξηράς τον κίνδυνο.

Απειλή μεγαλύτερη από το τραυματισμένο περιβάλλον, εκείνη που φώλιαζε μέσα στον πληγωμένο άνθρωπο που έρμαιο του πανικού και της απελπισίας του, προσπάθησε να βρει την οδό της σωτηρίας μέσα από τους λαβύρινθους του σκοτεινιασμένου νου του.

Το σούρουπο έπεφτε απειλητικό και πνιγηρό σα λάσπη από κατράμι. Η πόλη λαμπαδιάζει πανηγυρίζοντας το χαμό της και τα χωριά απομονωμένα να εκπέμπουν με φωτάκια σήματα ολονυχτίς, μηνύματα απελπισίας για τη μεταφορά κάποιου λαβωμένου, την επίγυνουσα συνδρομή σε κάποια επίτοκη, τη σωτηρία κάποιου ανήμπορου.

Σαν έσπασε το σκοτάδι, τα μάτια συνηθισμένα στο απρόσιτο δεν πίστευαν αυτό που έβλεπαν. Κάτω στο λιμάνι, εκτός από τον «Αλφειό», συμβολισμός παρά βοήθεια, να τονίζει την απουσία της ελληνικής σημαίας, τέσσερα γκριζα πολεμικά που έμοιαζαν με τα «θηρία» του τύπου Λέων σκάφη του ελληνικού στόλου, πλευρισμένα ξέχυναν από τις μπουκαπόρτες τους ανθρώπινες φιγούρες φορτωμένες σύνεργα.

Στο σύθαμπο έμοιαζαν με σκιές αλλόκοτες. Κάτι ανάμεσα σε μηχανές, ερπετά και ανθρώπινες υπάρξεις, που επείγονταν να βιάσουν το χρόνο σαν να στόχευαν στην αιωνιότητα.

Στον ιστό τους κυμάτιζε μια παράξενη σημαία, άγνωστη στους πολλούς... με έμβλημα ένα αστέρι εξάκτινο.

Όλοι το θυμήθηκαν εκείνο το περίεργο αστέρι με τα δύο αγκαλιαστά τρίγωνα. Λίγα χρόνια πριν, όσοι υποχρεωτικά το έφεραν στο στήθος, είχαν πάρει το βέβαιο

διαβατήριο για τους χιτλερικούς θαλάμους. Θυσίες στον υπάνθρωπο μιας ιδεολογίας που προσδιορίστηκε ως σύμβολο πολιτισμού ολόκληρης γενιάς ενός έθνους. Οι καμινάδες των κρεματοριών θα μείνουν το έμβλημα του πολιτισμού του 20ού αιώνα, έγραψε μεγάλος ιστορικός και δεν είχε άδικο.

Τώρα όμως το άστρο αυτό δεν ήταν Αποσπερίτης. Ανέτειλε σαν Αυγερινός προμήνυμα της αυγής, προπομπός στο φως, προάγγελος ελπίδας για σωτηρία και ζωή.

Χτες βράδυ γυρνούσαμε με τη μοίρα στη Χάιφα, ύστερα από γυμνάσια στην ανατολική περιοχή της Μεσογείου. Νότια από την Κρήτη, ακούσαμε στο ραδιόφωνο την εκπομπή του BBC που μιλούσε για τους καταστρεπτικούς σεισμούς στα Επτάνησα, που ισοπέδωσαν τρία νησιά, με επίκεντρο την Κεφαλονιά. Ανέστρεψα πορεία και έπλευσα ολοταχώς για εδώ. Σε τέτοιες καταστάσεις ο χρόνος έχει πρωταρχική σημασία. Έστειλα σήμα στη Χάιφα αναφέροντας σχετικά. Ακόμα δεν έχω πάρει έγκριση της κίνησής μου, αλλά δεν ανησυχώ. Θα έλθει. Είναι μέσα στη φιλοσοφία του λαού μας η βοήθεια στους άλλους.

Είναι τα πρώτα λόγια του πλοιάρχου Σλόμο Ερέλ, κυβερνήτη των τεσσάρων κορβेटών του Κράτους του Ισραήλ, του νεοσύστατου Κράτους του περιουσιού λαού, που δοκιμασμένος στην περιπλάνηση επί αιώνες διεκδικούσε μία πατρίδα.

Αν είχαμε μία χούφτα γης που να λέγεται πατρίδα, μου ξομολογήθηκε φίλος Θεσσαλονικιός που σώθηκε από τα κρεματορία, κανείς και ποτέ δεν θα τολμούσε να υποβιβάσει τον ανθρωπισμό μας, συσταίνοντας θαλάμους και καμινάδες με σκοπό να μας αφανίσει από τη γη.

Αλήθεια, αυτό το Ισραήλ που διαφεντεύει τις τέσσαρες κορβέτες και το υπηρετεί πιστά ο πλοίαρχος Σλόμο Ερέλ, πού να βρίσκεται; Δίπλα μας ή απόμακρα ήξερε το δρόμο με τόση σπουδή να φτάσει στην ελληνική Κεφαλονιά!!! Πόσοι άραγε το γνωρίζουν ως Κράτος και πόσοι ακόμα ξέρουν πως έχει εδραιωθεί εκεί στην άλλοτε Γη Χαναάν, τη γη της Επαγγελίας κατά τη Διαθήκη του Θεού με τον άνθρωπό του;

Και όμως αυτό το Κράτος απουσιάζει από τους καταλόγους του ελληνικού υπουργείου των Εξωτερικών, γιατί η κυβέρνηση της Ελλάδας δεν το αναγνωρίζει τοποθετώντας το στο «πυθιό».

Ήδη άρχισε να κερδίζει τις καρδιές μας και να εδραιώνεται μέσα τους... Θα αποκτήσει και ένα δρόμο στην πληγωμένη και αργότερα στην αναγεννημένη πόλη που δεν θα το ξεχάσει ποτέ. Το Αργοστόλι αντα-

πέδωσε το φόρο τιμής με το πιο αξιόλογο αντί-
δωρο.

Άσε τις περιπλοκές και τους ελιγμούς του υ-
πουργείου των Εξωτερικών. Το Ισραήλ ακόμα και
υπό αμφισβήτηση εδώ στην Κεφαλονιά θα απο-
κτήσει το δικό του, το μοναδικό στον ελληνικό
χώρο, τοπωνύμιο.

Πολύς θόρυβος γεννήθηκε για το σε ποιον α-
νήκει η τιμή της πρώτης παρουσίας στο νησί της
συμφροάς. Αναμφίβολα το αγγλικό καταδρομικό
«Daring» έφθασε πρώτο από τη Μάλτα, με δια-
φορά ελάχιστου χρόνου που τον αφιέρωσε σε κα-
τατόπιση και συντονισμό της σχεδιαζόμενης περι-
θαλψης.

Οι εβραίοι όμως, με τις τέσσαρες κορβέτες του
Ισραηλινού Κράτους είναι που έδωσαν το πρώτο
χέρι βοήθειας και τούτο ποτέ δεν ξεχνιέται.

Με συντονισμό και μεθοδικότητα που κατα-
πλήσσει, αλλά και θάρρος παραδειγματικό έ-
δειξαν την πίστη τους στο έργο που επιτελούσαν.

Μόνο ένας λαός που έχει πονέσει πολύ μπορεί
να καταλάβει τον πόνο του άλλου. Ήταν η σεμνή αντι-
φώνηση του Ισραηλινού πλοιάρχου, όταν κατά την α-
ποχώρηση δέχθηκε ευχαριστίες για την υπέροχη συμ-
βολή στο έργο της διάσωσης.

Ομάδες από τρεις ή πέντε, ντυμένοι με κλειστές
γκρίζες φόρμες, χοντρά άρβυλα, το άσπρο περιβρα-
χιόνιο με το «Μαγκέντ Νταβίντ», το έμβλημα που από
σήμα θανάτου έγινε θυρεός τιμής, κατέβαιναν από τα
πλοία και ξεχύνονταν στην ρειπωμένη και παντέρμημη
πόλη. Διαθέτανε πείσμα, πείρα, γνώση και προβλεπτι-
κότητα. Πάλεψαν με τον κίνδυνο και τον αψηφούσαν.
Αδιαφορούσαν για τις αλλεπάλληλες δονήσεις που σώ-
ριαζαν δίπλα τους ολόκληρα ντουβάρια και τοίχους ρα-
γισμένους. Έδειξαν γενναιότητα και ηρωισμό. Πάλεψαν
με τον κάματο και τον νίκησαν. Δεν επέτρεψαν στην
κούραση να χαλαρώσει τη δράση τους, να μειώσει την α-
πόδοσή τους, να χαμηλώσει την ορμή τους.

Δεν αδράνησαν ούτε λεπτό, δεν καθυστέρησαν
στιγμή, δεν στάθηκαν ούτε για αναπνοή. Δεν προβλη-
ματίστηκαν αναποφάσιστοι. Δεν λύγισαν από τον
όγκο της δουλειάς, δεν υποχώρησαν μπρος στην ευ-
θύνη της πρωτοβουλίας.

Κατέβαιναν από τα πολεμικά τους οπλισμένοι σαν
αστακοί με μοχλούς, τσεκούρια, λοστούς, φτυάρια,
σκαπάνες. Βάδιζαν γρήγορα με έξαψη μάχης. Σκαρφά-
λωναν στα χαλάσματα. Άνοιγαν τρύπες και στοές.
Τους έχανε μέσα στο χάσμα και καρδιοχτυπούσε
μέχρι να ξαναβγούν στο φως.

Στις 13 Αυγούστου 1953 και στις
εξόμενες μέρες τα αθροισμένα 4 Ισραηλινών
σορμεριών με διοικητή τον θοιάρχο Σόμο
Ερέλ προσέφεραν ανετιμήτες υπηρεσίες
στο έργο διάσωσης και παροχής βοήθειας
των σεισμοπαθόντων. Η ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ θυμάται.

During the 13th of August 1953 and
the following days the crews of
4 Israeli warships under captain
Shomo Erel offered invaluable
services to the homeless people
after the devastating earthquake
that hit the island. KEFALONIA remembers.

Και εκεί που η καρδιά κόντευε να σπάσει από α-
γωνία, ξανάβλεπες αυτά τα ψυχωμένα και γεροδεμένα
παιδιά με τον ήλιο στα μάτια τους και το χαμόγελο
στα χείλη. Πότε ένα παιδί στην αγκαλιά, άλλοτε μια
μάννα στα χέρια ή ένας ανήμπορος που αιμορραγούσε
στους ώμους.

Με μία πόρτα πάνω στο κεφάλι για ασπίδα προ-
στασίας έμπαιναν ομαδικά στα απρόσιτα, παραβιάζαν
τα απροσπέλαστα, εξουδετέρωναν τα επικίνδυνα. Διέ-
λυσαν το φόβο, κατέλυσαν το χρόνο, διέγραψαν το
άγχος, δεν συμβιβάστηκαν παρά με το αίσιο αποτέ-
λεσμα.

Έσβυσαν φωτιές που έκαιγαν ανεξέλεγκτες, αναζω-
πύρωσαν ελπίδες, αποδυνάμωσαν το φόβο, αναπτέ-
ρωσαν το ηθικό, νίκησαν και τον πόνο και το θάνατο.
Προσπάθεια που κράτησε ασταμάτητα τέσσαρες ολό-
κληρες μέρες, τις κρίσιμες μέρες που η σωτηρία ζυγιά-
ζόταν με τα δευτερόλεπτα.

Ο κάματος δεν τους ανάγκασε να φύγουν, μα η εξά-
ντληση των εφοδίων.

Η μία από τις κορβέτες η «Κ 28» έγινε ταχυδρόμος
από και προς Πάτρα. Αναχωρούσε γεμάτη σοβαρά
τραυματισμένους που είχαν δεχτεί την πρώτη στοργή
πάνω στις άλλες τρεις και επέστρεφε με υγιεινοοικονο-
μικό και εφόδια πρώτης ανάγκης, όσα μπορούσε να
συγκεντρώσει η αργοκίνητη και ασυντόνιστη ακόμα
ελληνική περίθαλψη.

Και εκείνο το πρωινό που σαλπάρανε για το «ποι-

θενά» της ελληνικής διπλωματίας, ο κόσμος δάκρυσε αποχαιρετώντας φίλους που τους έκλεισε στην καρδιά του.

Γιατί η απόμακρή μας πατρίδα που συστηματικά πληγώνει, απουσίαζε από τον παγκόσμιο αυτό συναγεμίο αλληλεγγύης. Δείχνοντας λιγότερο αισθηματίας από τους πολλούς και εκείνους με την αναγνωρισμένη πατρίδα και τους άλλους με την αμφισβητούμενη. Και τούτο ο κόσμος ο πονεμένος, ο άστεγος, που η πείνα και η δίψα του θέριζε τα σωθικά και το πένθος του μαύριζε την καρδιά, δεν μπορούσε να το συγχωρήσει!

Ήταν η μέρα που δύο τηλεγραφήματα έκαμαν το γύρω του κόσμου. Το πρώτο των ξένων ανταποκριτών. Στο λιμάνι του Αργοστολίου βρίσκονται πολεμικά όλων των κρατών. Κανένα ελληνικό.

Το άλλο του ελληνικού Πρακτορείου Ειδήσεων ότι πληροφορούσε την οικουμένη ότι γέμισαν τα λιμάνια σημαίες. Καμιά ελληνική.

Οι εβραίοι από την άλλη μεριά τις μέρες που έμειναν έγραψαν σελίδες ηρωισμού, που η μνήμη θα 'ταν άδικη να τις ξεχάσει. Έβγαλαν μέσα από τα ερείπια τραυματίες που βρίσκονταν αποκλεισμένοι δύο και τρεις μέρες. Πολλοί με μικροτραύματα έδεναν επιτόλαια έναν πρόχειρο επίδεσμο στο τραύμα τους και ακολουθούσαν το πρώτο παιδί που με νοήματα ζητούσε τη βοήθειά τους. Οι πρώτοι φίλοι των σεισμόπληκτων παιδιών υπήρξαν οι Ισραηλινοί, που όχι μόνο έσωσαν τους γονείς και τα αδέρφια τους, αλλά αποκατέστησαν και την ψυχική τους ισορροπία στην πιο κρίσιμη για την ηλικία και τη ζωή τους καμπή.

Με την ίδια δαιμονική ορμή έπεφταν συνέχεια σε άλλα ερείπια, τα σκόρπιζαν, τα έδιωχναν, τα διέλυαν. Μετακινούσαν ογκόλιθους, στέγες, θεμέλια, ντουβάρια, με μία αντοχή υπεράνθρωπη και μία θέληση ακαταμάχητη και στο τέλος έδιδαν το παιδί στο γονιό και τη μάνα στο απροστάτευτο, που παρακολουθούσε το έπος αυτών των γόνων της στρατιάς των προγεγραμμένων, με τα δάκρυα της ευγνωμοσύνης στα μάτια.

Στα πλοία είχε οργανωθεί πιο συστηματικά η περίθαλψη. Τα κατάγματα μπαίνουν σε αυτοσχέδιους νάρθηκες, τα τραύματα επιδέονται και προσπαθούν να προσεγγίσουν τον πληγωμένο για να αποκαταστήσουν την ψυχική του ισορροπία. Σε κάθε βαριά τραυματισμένο ή άρρωστο γράφουν στα αγγλικά καρτέλα, την οποία περνούν στο λαιμό, με το είδος του τραύματός του και το γενικότερο ιατρικό του ιστορικό, σε όσους μπόρεσαν να πληροφορηθούν από το περιβάλλον τους. Έτσι τα νοσοκομεία που τους υποδέχτηκαν, χωρίς καθυστέρηση, χάρη σ' αυτή την πρόβλεψη μπό-

ρεσαν να σώσουν ζωές, πολλές ανθρώπινες ζωές και να αποτρέψουν αναπηρίες.

Εκεί όμως που θαυματούργησαν ήταν το πνεύμα της διοργάνωσης. Πέτυχαν το ακατόρθωτο. Να συστήσουν επιτροπές από τους ίδιους τους σεισμόπληκτους για να διανείμουν υπεύθυνα στους καταυλισμούς τα τρόφιμα και εφόδια που πρόσφεραν, αδειάζοντας κυριολεκτικά τα πλοία τους.

Αυτή η σύντομη και φορτισμένη προσέγγιση δίνει το δικαίωμα της επίκλησης του ιερότερου, μετά τον πατρογονικό, δεσμού. Του ακατάλυτου δεσμού της φιλίας.

Οι διπλωματικές κινήσεις, έξω από το συναίσθημα, είναι κινήσεις κατευθυνόμενες από συμφέροντα, συνδυασμούς, προοπτικές, βλέψεις, προβλέψεις και συγκυρίες που δεν έχουν την καρδιά ως έδρα τους, αλλά τους πολιτικούς σχεδιασμούς.

Τέτοιοι συσχετισμοί και σχεδιασμοί άλλαξαν το διπλωματικό τοπίο και σήμερα, για την ελληνική διπλωματία, το Ισραήλ δεν είναι το Κράτος του «πουθενά», αλλά κράτος φιλικό, που έχει τη θετική του παρουσία στο διπλωματικό σώμα της ελληνικής πρωτεύουσας.

Όσο για την ομιλία αυτή, συνειδητά προσπάθησε να αποφύγει τις πολιτικές διαστάσεις που ο ομιλητής δεν τις υποφέρει. Ίσως για τούτο να υπερφορτίστηκε από το συναίσθημα και αν τούτο υπήρξε το μειονέκτημά της, ας έχει την επιείκεια του ακροατηρίου αφού η μορφή της σε τύπο Χρονικού δεν μπορούσε να το αποτρέψει.

Ο μεγάλος σεισμός του 1953, για μεν την κοινωνία και την πολιτεία αποτέλεσε ανοιχτό θέμα πολιτικής. Για τους απλούς όμως ανθρώπους, το γεωλογικό φαινόμενο ελευθερώνοντας το συναισθηματισμό τους, τους έδωσε την ευκαιρία να δουν το περιβάλλον τους το κοινωνικό κάτω από κάποια άλλη, πρωτόγνωρη οπτική γωνία. Και τούτο αποτέλεσε το κέρδος της μεγάλης εκείνης συμφοράς που δεν ξεχνιέται, δεν ξεθαριάζει, δεν παρακάμπτεται.

Αυτές τις έντονες αναμνήσεις προσπάθησα να αναμεταδώσω, αναπαράγοντας ενάντια στο χρόνο που το αποτρέπει, εκείνες τις στιγμές, της γνώσης, της εμπειρίας μα κυρίως των δεσμών και των αποχωρισμών.

Ο δεσμός ανάμεσα σε ήδη καθιερωμένους φίλους, αντιδωρο αισθηματισμού, ως μήνυμα αγάπης προορίζεται από την ανταπόκριση σωτήρων και διασωθέντων.

Όσο για τον αποχωρισμό, αναπότρεπτος και αυτή τη φορά, δεν θα προλάβει να εμποδίσει να εκφράσουμε στους φίλους με το Αστέρι του Δαβίδ στο πηλήκιο, τη σημαία, το στήθος, το περιβραχιόνιο ή τη μετώπη της Συναγωγής, τις δύο λέξεις που δεν προλάβαμε τότε...

- Σας ευχαριστούμε θερμά.

«Ο Ισραηλιτικός Στρατός κατά την Αρχαιότητα»

Ανακοίνωση του κ. ΓΕΡ. ΑΠΟΣΤΟΛΑΤΟΥ

Το βιβλίο, σε λιγοστά αντίτυπα, ανατυπώθηκε στην Κέρκυρα από το Τυπογραφείο «Ο Κοραΐς» Ι. Ναχαμούλη, το 1876 από τους επιλογίες του Ελληνικού Στρατού Αριστείδη Ρωμάνο και Μιλτιάδη Ισιγόνη με τίτλο: «Σύντομος πραγματεία περί του Ισραηλιτικού στρατού κατά την αρχαιότητα».

Η ανατύπωση, όπως προκύπτει από τον πρόλογο, περιέλαβε και νέα στοιχεία περί πολέμων, τροπαίων και λαφύρων του Ισραηλιτικού στρατού, ενώ υπάρχει και αναφορά για την Ισραηλιτική Κοινότητα της Κερκύρας «διά μικράς περιγραφής περί της ηθικής και διανοητικής προόδου της πολυπληθεστέρας απασών των εν ταις λοιπαίς πόλεσι του Ελληνικού Κράτους» (η Θεσσαλονίκη, με τη δυναμική Εβραϊκή Κοινότητα δεν περιλαμβανόταν ακόμα στα όρια του ελεύθερου Κράτους).

Ακόμα στον πρόλογο του βιβλίου αναφέρεται πληροφορία ότι κατά τη βρετανική εφημερίδα «Παλ - Μαλ», όμιλος από Ραβίνους στη Φραγκφούρτη συνέλαβε

το σχέδιο «να συλλάβει τα διασπαρμένα λείψανα των υιών του Ισραήλ και να συναθροίσουν αυτούς εν Παλαιστίνη όπως συστήσωσιν αυτόθι νέον Ιουδαϊκόν Βασίλειον».

Οι υποστηρίζοντες το σχέδιο «πειρώννται να καταδείξωσιν, ότι η επιχείρησις δεν είναι αδύνατος να υπομνησκούσιν εις τους ομοθησικούς αυτών, ότι πρέπει να δέωνται υπέρ της επιτυχίας αυτού και οφείλουν να προσεύχονται τρις της ημέρας και εις πάσας τας διατεταγμένας υπό του Εβραϊκού Νόμου ώρας».

Ο συγγραφέας Θεόδωρος Ι. Κολοκοτρώνης γράφει ακόμα ότι ο σκοπός της απασχολήσεώς του με το θέμα του βιβλίου είναι αφενός ο θαυμασμός του της Αρχαίας Ιστορίας, αλλά και το όνειρόν του («είθε, γράφει, να μη

Ο εγγονός
του θρυλικού
Θεόδωρου
Κολοκοτρώνη,
«Γέρου του Μωριά»,
Θεόδωρος
Ι. Κολοκοτρώνης,
ταγματάρχης
του Ελληνικού Στρατού
και βουλευτής,
είχε συγγράψει
μελέτη 40
τυπωμένων σελίδων
για τον Ισραηλιτικό
Στρατό
κατά την Αρχαιότητα.

μείνει απατηλόν όνειρον εις τας ημέρας της προσκαίρου ζωής μου» της ελευθερίας και της αποκαταστάσεως των εθνοτήτων (είναι αξιοσημείωτο ότι ο εγγονός του «Γέρου του Μωριά» διαπνέεται από τις ίδιες φιλελεύθερες αντιλήψεις του παππού του).

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ήταν γιος του δευτερότοκου παιδιού του ήρωα της Επανάστασης Ιωάννου - Γενναίου Κολοκοτρώνη (1805 - 1868), που διετέλεσε στρατηγός και πρωθυπουργός.

Ο Θεόδωρος γεννήθηκε στα 1829 και πέθανε στην Αθήνα το 1894.

Εκπαιδεύτηκε στη Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων και συμπλήρωσε τις σπουδές του στη Στρατιωτική Σχολή του Σαιν - Συρ στη Γαλλία.

Το 1867 αποσύρθηκε από το στρατό με το βαθμό του ταγματάρχη και εκλέχτηκε δύο φορές βουλευτής Γορτυνίας, το 1856 και το 1868.

Ο Θεόδωρος Ι. Κολοκοτρώνης έμεινε παρά ταύτα γνωστός για τις πολιτικές μελέτες και τις λογοτεχνικές του ενασχολήσεις με το ψευδώνυμο «Φαλέξ».

Υπήρξε ιδιόρρυθμος φιλόανθρωπος και φιλόσοφος με απέχθεια προς τη στρατιωτική πειθαρχία. Μάλιστα λόγω των έντονων δημοκρατικών του ιδεών έφθασε να μετέχει στην Οκτωβριανή Επανάσταση του 1862 όταν ο πατέρας του ήταν πρωθυπουργός!

Ο Ισραηλιτικός στρατός

Λάτρης και θαυμαστής της αρχαίας ιστορίας των Ελλήνων, Ρωμαίων, Φοινίκων, Ισραηλιτών και Αιγυπτίων, ο Θ. Κολοκοτρώνης γράφει ότι το βιβλίο του είναι περιεργό αλλά τον ενέπνευσε η αρχή στην οποία πίστευαν οι αρχαίοι Εβραίοι «ετοιμάσου για πόλεμο για να έχει ειρήνη».

Στο κεφάλαιο περί «στρατιωτικού Οργανισμού των Ιουδαίων» ο συγγραφέας, με βάση τις αρχαίες πηγές, εξηγεί ότι όλοι οι Ισραηλίτες ήταν υποχρεωμένοι να υπηρετούν στο στρατό ακόμα και αν ήταν Λευίτες ή ιερείς. Μάλιστα υπήρχαν και στρατιωτικοί κατάλογοι για όσους υπερέβαιναν το εικοστό έτος και μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως στρατιώτες.

Επί της Βασιλείας Οζία ο εξοπλισμός και οι προμήθειες αρκούσαν για στρατό πάνω από 300.000 ανδρών.

Την έξοδο από την Αίγυπτο θεωρεί απαράμιλλο

επίτευγμα πειθαρχίας και την προσομοιάζει με την επάνοδο του Ξενοφώντος.

Ο Κολοκοτρώνης αποκαλύπτεται βαθύς γνώστης της Παλαιάς Διαθήκης, αφού στα κεφάλαια του βιβλίου του καταφεύγει σε εντυπωσιακές λεπτομέρειες και ονόματα της Βίβλου.

Ο θαυμασμός του για τους Εβραίους της εποχής αποτυπώνεται σε πολλές σελίδες του βιβλίου του.

Γράφει: «Το Έθνος των Εβραίων, επρώτευσέ τότε. Η δε αιτία τούτου ήτο η αληθώς εθνική, ευσεβής και όλως υπό στρατιωτικήν έποψιν ανατροφή του λαού. Οι κάτοικοι ως εκ της αδιακόπου ασκήσεως ήσαν υγιείς. Η δε εν γένει ήσυχος και εργατική ζωή, την οποίαν διήγον, τοις επρομήθευε την ευρωστίαν, την αφθονίαν, την ηθικήν ανάπτυσιν και την πολυτεκνίαν».

«Η ορθώς τότε κρίνουσα διοίκησης εγύμναζε τους πολίτες εις τους κόπους και τας στρατιωτικάς ασκήσεις, ενέπνεε εις αυτούς διά του ιδίου παραδείγματος την αγάπην της πατρίδος, την ομόνοϊαν μεταξύ των και την υποταγήν εις τους νόμους, τους οποίους εσέβοντο πρώτοι οι άρχοντες».

Και συνεχίζει: «Το πρώτον θεμέλιον, ο συγγραφέας, της τότε πολιτικής ήτο η άσκησις εργασίας και η διά της τιμιότητος και του ιδρώτος του προσώπου ουχί δε διά της αρπαγής και της αδικίας του άλλου αύξησις του εισοδήματος».

Και συνεπλήρωνε ο Κολοκοτρώνης: «Οι Ισραηλίται εβασίζοντο κυρίως εις την αληθή δύναμιν και ουχί εις την πονηρίαν. Αντί να υποτρέφωσιν έριδας, να σπείρωσι διαιρέσεις εις τους πλησίον των και να ζητώσι να λάβωσιν υπόληψιν διά της ψευδολογίας και επιτηδειότητος εκαλλιέργουν τον τόπον των υφ' όλας τας επόψεις, καθιστώντες αυτόν καρποφόρον και παραγωγότερον όσον το δυνατόν».

Και συμπεραίνει ο συγγραφέας: «Ο Θεός τους είχαν ευλογήσει, επλούτιζον και ευτύχουν. Άπαντες δε, μικροί και μεγάλοι, μόνον τον εθνισμόν και την πατρίδα έχοντες υπ' όψιν ησκούντο και έτρεχον μετ' ενθουσιασμού εις τον πόλεμον».

Λόγοι άκρατου θαυμασμού του εγγονού του «Γέρου του Μωριά» προς το λαό των Εβραίων.

Να ήταν άραγε ο έντονος φιλελευθερισμός του που τον οδήγησε στη συγγραφή του βιβλίου ή μήπως η σκέψη του ότι ένας αρχαίος λαός με την πλούσια ιστορία edικαιούτο να αποκτήσει και πάλι μία ελεύθερη πατρίδα;

Μπορούμε να απορρίψουμε την Παλαιά Διαθήκη; Και βέβαια όχι!

Συνέχεια από σελ. 2

Βέβαια εκεί που πρέπει ο Θεός να υπερασπισθεί τον Ισραήλ είναι άτεγκτος και επεμβαίνει αποτελεσματικά και άμεσα. Μέσα σ' αυτό το θεραπευτικό - σωστικό πλαίσιο της φανέρωσης του Θεού μπορούμε να δούμε και τη σκληρότητά του ή τα «τρωτά και τα παρόδοξα» κατά τους επικριτές της Π. Διαθήκης. Ο λαός Ισραήλ, ο λαός του Θεού είναι υπεύθυνος για τις επιλογές του. Είναι ελεύθερος να πλησιάσει ή όχι το Θεό του, να υπακούσει ή να παρακούσει, να δεχθεί την τιμωρία ως συνέπεια της παρακοής και της ανυπακοής. Σ' αυτό το βιβλικό υπόβαθρο κατανοείται και το θεολογικό πλαίσιο υπακοή - ευλογία (ανυπακοή - κατάρα), η μετάνοια, η επιστροφή, η σωτηρία. Γι' αυτό ο Θεός και μετά την αμαρτία και την αποστασία του λαού του ανανεώνει τη Διαθήκη μαζί του.

Ο ΙΣΡΑΗΛ, ο λαός του Θεού, είναι η Εκκλησία της Π. Διαθήκης. Είναι το «ιερό κατάλοιπο» του Ησαΐα, ο λαός της «νέας Διαθήκης» του Ιερεμία, ο «ανιστάμενος Ισραήλ» του Ιεζεκιήλ, ο «λυτρουόμενος λαός» του Δευτεροψηφία και οι «άγιοι του Υψίστου» του Δανιήλ. Αυτήν την Εκκλησία εξέλεξε ο Θεός για να είναι ο περιούσιος λαός του και μ' αυτόν το λαό συνήψε Διαθήκη - συμφωνία, βάσει της οποίας καθορίζονται οι υποχρεώσεις και οι δεσμεύσεις και από τα δύο μέρη¹⁰. Κύριο χαρακτηριστικό της Εκκλησίας της Π.Δ. είναι η ενότητα που συνέχει τα μέλη της σε όλη την ιστορική διαδρομή της. Αυτό σημαίνει επίσης ενότητα πίστης, λατρείας, ηθικής, υπακοής στο Νόμο του Θεού. Ο Νόμος ήταν η εγγύηση της διαρκούς παρουσίας του Θεού για τον Ισραήλ και η τήρησή του βεβαίωση της πιστότητας του λαού της Διαθήκης¹¹.

ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ερμηνεύοντας τυπολογικά την Π.Δ. την παρουσιάζουν ως προτύπωση του μέλλοντος αιώνας εν Χριστώ. Έτσι τα γεγονότα που περιγράφονται σ' αυτήν δεν αποτελούν απλά επεισόδια του παρελθόντος, αλλά του παρόντος. Η εσχατολογική διάσταση της Π. Δ. είναι προφανής. Ο ιερός Χρυσόστομος λέει χαρακτηριστικά: «Προέλαβεν τήν Καινήν ή Παλαιά καί ήρμηνευσεν τήν Παλαιά ή Καινή. Καί πολλάκις είπον,

ὅτι δύο Διαθήκαι καί δύο παιδίσκαι καί δύο ἀδελφαί τόν ἕνα Δεσπότην δορυφοροῦσι. Κύριος παρὰ προφήταις καταγγέλλεται, Χριστός ἐν Καινῇ κηρύσσεται. Οὐ καινά τά καινά, προέλαβε γάρ τά παλαιά. Οὐκ ἐσβέσθη τά παλαιά, ήρμηνεύθη γάρ ἐν τῇ Καινῇ¹².

Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ της Π.Δ. διαφαίνεται και από τη χρησιμοποίησή της στη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας μας. Αποτελεί την πηγή για τα αναγνώσματα, τους ύμνους, τις ευχές και το κήρυγμα της λατρείας της Εκκλησίας¹³. Τα αναγνώσματα της Π.Δ. που διαβάζονται στην Εκκλησία καλύπτουν όλο σχεδόν το λειτουργικό έτος, τα περισσότερα όμως βρίσκονται συγκεντρωμένα στην περίοδο του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου. Πρόκειται για κείμενα που προτυπώνουν το πάθος και τη σταύρωση του Χριστού¹⁴. Η λατρεία της Εκκλησίας συνδέεται με το θεολογικό περιεχόμενο των θείων ενεργειών που αναφέρονται στην Π.Δ. είναι μια επανάληψη των λυτρωτικών ενεργειών του Θεού, όπως μας παραδίδονται από το βιβλικό κείμενο της Π.Δ.¹⁵ Η επαγγελία και η αναμονή του Μεσσία της Π.Δ. συνδέεται άμεσα στη θεία λειτουργία με την ενανθρώπιση του Χριστού. «Πλάσας γάρ τον άνθρωπον... τέθεικας αὐτόν ἐν τῷ Παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἀθάνασίαν ζωῆς καί ἀπόλαυσιν αἰώνιων ἀγαθῶν ἐν τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν Σου ἐπαγγειλόμενος αὐτῷ. Ἀλλά παρακούσαντα Σοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ... ἐξώρισας αὐτόν ἐν τῇ δικαιοκρασίᾳ Σου, ο Θεός, ἐκ τοῦ Παραδείσου εἰς τόν κόσμον τοῦτον, καί ἀπέστρεψας εἰς τήν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη, οἰκονομῶν αὐτῷ τήν ἐκ τῆς παλιγγενεσίας σωτηρίαν, τήν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ Σου. Οὐ γάρ ἀπεστράφης τό πλάσμα Σου εἰς τέλος, ὃ ἐποίησα, οὐδέ ἐπελάθου ἔργου χειρῶν Σου. Προφῆτας ἐξαπέστειλας, ἐποίησας δυνάμεις διὰ τῶν Ἀγίων σου... ἐλάλησας ἡμῖν διὰ στόματος τῶν δούλων Σου τῶν προφητῶν, προκαταγγέλλων ἡμῖν τήν μέλλουσαν ἔσσεσθαι σωτηρίαν. Νόμον ἔδωκας εἰς βοήθειαν Ἀγγέλους ἐπέστησας φύλακας. Ὅτε δέ ἦλθε τό πλήρωμα τῶν καιρῶν, ἐλάλησας ἡμῖν ἐν αὐτῷ τῷ Ὑῶ Σου, δι' Οὗ καί τούς αἰῶνας ἐποίησας»¹⁶.

ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΙ θα συμφωνήσουμε με το συμπέρασμα του καθ. κ. Χρονόπουλου, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά: «ένας τέτοιος πνευματικός θησαυρός, όπως η Π.Δ., σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να απορριφθεί. Πρέπει, αντίθετα, να διαφυλαχθεί ως πολύτιμη πνευματική παρακαταθήκη για ολόκληρη την ανθρωπότητα και πρωτίστως για την Εκκλησία και την Παιδεία», θα διαφωνήσουμε, όμως, στην παρατήρησή του ότι «η επιλογή της ύλης από την Π.Δ. που προσφέρεται στους μαθητές .....θα μπορούσε να μετατοπισθεί από τις διηγήσεις της Π.Δ. στον υπέροχο και μοναδικό λόγο των προφητών». Έχουμε τη γνώμη ότι δεν μπορούμε να αποκόψουμε τη βιβλική ιστορία, τα ιστορικά γεγονότα, τη διήγηση, από το προφητικό μήνυμα. Είναι δεμένα μεταξύ τους πολύ στενά. Έτσι μόνο λ.χ. θα κατανοήσουμε το νόημα του μηνύματος του Δευτεροθαΐα (Ησ.κεφ.40-54), ο οποίος προφητεύει κατά τη διάρκεια της βαβυλώνιας αιχμαλωσίας, έτσι θα καταλάβουμε το μήνυμα του Τριτοθαΐα (Ησ.κεφ.55-66), τον προφήτη της υστεροαιχμαλωσιακής εποχής. Με το ίδιο πνεύμα πρέπει να δούμε και το μήνυμα όλων των προφητών. Πάντοτε σε σχέση με την ιστορική συνάφεια.

ΕΚΕΙΝΟ που πρωτεύει είναι το διάβασμα της Π. Διαθήκης να γίνεται με πνεύμα ώριμο, κατασταλαγμένο, θαρραλέο, με διάθεση να γνωρίσεις το Θεό

και τα πρόσωπά της και ιδιαίτερα τη θεολογία της, μένοντας μακριά από συντηρητισμούς και κάθε είδους ηθικολογίες και απωθημένα. Να μάθουμε να διαβάζουμε το βιβλικό κείμενο όχι μόνο με πνευματικές προϋποθέσεις, αλλά και με φιλοκαλικό πνεύμα¹⁷. Η Π. Διαθήκη είναι πνευματικό έργο του παγκόσμιου πολιτισμού. Δεν επιτρέπεται σε κανέναν να μεμφιμοιρεί και να την απορρίπτει. Εάν τη διαβάσει σωστά θα κατανοήσει το θεολογικό της πλούτο, τις έννοιές της (Εκλογή - Διαθήκη, μονοθεΐα, πάσχων δούλος, μεσσίας), θα αισθανθεί την πνευματική ανάταση που χαρίζει. Ο Κύριος, μάλιστα, αποδεχόμενος την Π.Δ. αναφέρει χαρακτηριστικά: *Μή νομίσητε ότι ήλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας, οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι*¹⁸.

[Ο κ. **Ιω. Μούρτζιος** γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1956. Σπούδασε Θεολογία στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ. Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ., στον κλάδο της Πρακτικής Θεολογίας και στις Θεολογικές Σχολές των Πανεπιστημίων του Regensburg και του Tübingen της Γερμανίας με γνωστικό αντικείμενο την ιστορία του βιβλικού Ισραήλ.

Καθηγητής στον Τομέα Βιβλικής Γραμματείας και Θεολογίας του Τμήματος Θεολογίας του Α.Π.Θ. Είναι μέλος της Ελληνικής Εταιρείας Βιβλικών Σπουδών κι έχει γράψει μελέτες για την Παλαιά Διαθήκη].

Σημειώσεις:

1. Βλ. Μ. Κωνσταντίνου, «Η Παλαιά Διαθήκη ως βάση της χριστιανικής πίστης», *Αθωνίτης* 11/39 (2002).
2. Για το θέμα αυτό βλ. Κ. Κωστόπουλου, Η αυθεντία της Παλαιάς Διαθήκης, *Εφημέριος*, ΝΑ', τεύχος 4, Απρίλιος 2002, 24.
3. Βλ. Μ. Κωνσταντίνου, *Η Παλαιά Διαθήκη. Μυθολογία των Εβραίων ή Βίβλος της Εκκλησίας*, Αθήνα 2003, 13.
4. Βλ. Ν. Ματσούκα, «Οι Θεοφάνειες στην ιστορία του Ισραήλ και της Εκκλησίας ως Θεοπτίας και Θεογνωσίας», *Τόμος τιμητικός προς τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομο επί τη εικοσιπενταετηρίδι της Αρχιερατικής αυτού διακονίας*, Κύπρος 1993, 323.
5. Βλ. Δ. Καϊμάκη, *Θέματα παλαιοδιαθηκικής Θεολογίας*, Θεσσαλονίκη 1999, 14.
6. Βλ. Μ. Κωνσταντίνου, *Η Παλαιά*

- Διαθήκη ως βάση της χριστιανικής πίστης* ..., 8.
7. Βλ. Μ. Κωνσταντίνου, *Η Παλαιά Διαθήκη. Μυθολογία...*, 30.
8. Βλ. Ν.Π. Μπρατσιώτη, *Εισαγωγή εις την Θεολογίαν της Παλαιάς Διαθήκης*, Αθήνα⁵, 1988, 54.
9. Βλ. Χ. Ατματζίδη, *Η έννοια της δόξας στην Παύλεια Θεολογία*, ΒΒ 17, Θεσσαλονίκη 2001, 136, 625.
10. Βλ. Δ. Δόικου, *Εις Θεός, εις λαός, μια αποκάλυψη*, Ανάτυπο από *Γρ Παλ 57-58* (1974-75), Θεσσαλονίκη 1975, 12.13.
11. Βλ. Δ. Δόικου, *Η Εκκλησία εν τη Παλαιά Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1969, 10.11.
12. «Εξήλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αυγούστου» και εις την απογραφὴν της αγίας Θεοτόκου, PG 50, 796.
13. Βλ. Δ. Βακάρου, *Ο βιβλικός λόγος στις λειτουργίες Μ. Βασιλείου, Ιω-*

- άννου του Χρυσοστόμου και των προηγιασμένων δώρων*, Ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1991, 64. Βλ. επίσης, Σ. Αγουρίδη, *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων. Προβλήματα - Μέθοδοι εργασίας στην ερμηνεία των Γραφών*, Αθήνα 2000, 79 εξ.
14. Βλ. Δ. Δόικου, *Τάδε λέγει Κύριος. Λειτουργικά αναγνώσματα από την Παλαιά Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1985, 11.
15. Βλ. Μ. Κωνσταντίνου, *Ρήμα Κυρίου Κραταίον. Αφηγηματικά κείμενα από την Παλαιά Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1990, 18.
16. Ευχή της αναφοράς Θ. Λειτουργίας Μ. Βασιλείου.
17. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Παλαιάς και Καινής Διαθήκης Σημεία, νοήματα, αποτυπώματα*, Θεσσαλονίκη 2002, 20.
18. Μθ 5,17.

Το Μουχλιασμένο Ψωμί

Του κ. ΤΣΒΙ ΜΙΧΑΕΛΙ

Το επεισόδιο από τις αναμνήσεις του Έλληνα Εβραίου κ. Τσβί Μιχαέλι (γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1917. Τα τελευταία 50 χρόνια ζει στο Ισραήλ) που δημοσιεύεται παρακάτω, γραμμένο σε απλή γλώσσα, περιέχει μία ιστορία από εκείνες που μόνον η μοίρα μπορεί να δημιουργήσει.

Στα δύο χρόνια που πέρασα σε διάφορα χιτλερικά στρατόπεδα στην Πολωνία και τη Γερμανία μου συνέβησαν αρκετά επεισόδια που έμειναν χαραγμένα στη μνήμη μου και που δεν τα ξέχασα μέχρι σήμερα.

Τα επεισόδια αυτά τα έγραψα στα εβραϊκά και δημοσιεύθηκαν στο ετήσιο αναμνηστικό περιοδικό που εκδίδει η νέα γενιά της Οργάνωσης Ομήρων ελληνικής καταγωγής στο Ισραήλ. Ορισμένα από αυτά τα μετέφρασα στα γαλλικά και δημοσιεύθηκαν σε γαλλικές εφημερίδες στη Γαλλία και την Ελβετία.

Θεώρησα σκόπιμο να μεταφράσω ένα από αυτά τα άρθρα στα ελληνικά με την ελπίδα πως θα ενδιαφέρει τους αναγνώστες του περιοδικού "Χρονικά".

Το επεισόδιο που διάλεξα να μεν συνέβη στο στρατόπεδο, αλλά είναι συνδεδεμένο και με τη στρατιωτική μου θητεία στην Ελλάδα κατά τον πόλεμο της Αλβανίας.

Είμαστε στα μέσα του Αυγούστου 1944. Βρίσκομαι εδώ και 15 μήνες στο στρατόπεδο "Μπούνα", 6 χιλιόμετρα περίπου από το Auschwitz, και προσπαθώ με κάθε τρόπο να παραμείνω στη ζωή παρ' όλες τις δυσκολίες και τις κακουχίες.

Στο στρατόπεδο έπρεπε να αγωνιστούμε κάθε μέρα και κάθε ώρα με τέσσερις κυρίως εχθρούς.

- Την πείνα που μας βασάνιζε μέρα και νύχτα. Η τροφή που παίρναμε αντιστοιχούσε με 1000 θερμίδες περίπου, ενώ ένας άνδρας που δουλεύει στο κρύο και σε δύσκολες συνθήκες έχει ανάγκη από 2500 θερμίδες για να κρατήσει τη δύναμή του.

- Το τσουχτερό κρύο που μας τρυπούσε τα κόκαλα κάτω από τα ελαφρά συνθετικά ρούχα που φορούσαμε.

- Τη δύσκολη δουλειά σε συνθήκες σκλαβιάς στο κρύο και στο χιόνι.

- Το ξύλο που έπεφτε στην πλάτη μας και στο κεφάλι, είτε δικαιολογημένα, είτε άδικα.

Αλλά υπήρχε ένας πέμπτος εχθρός που πολύ λίγο αναφέρεται στα βιβλία και στα άρθρα που γράφτηκαν για

τη ζωή στα στρατόπεδα. Ήταν η "Μοναξιά", το συναίσθημα ότι μέσα στους χιλιάδες φυλακισμένους που σε τριγυρίζουν είσαι στην πραγματικότητα μόνος σου. Μόνος με τα προβλήματά σου, μόνος με την αδυναμία σου, με τις αρρώστιές σου και ήξερες ότι αν πέσεις κανένας δεν θα σε βοηθήσει, αν πεινάς πολύ, κανένας δεν θα σου δώσει μια φέτα ψωμί.

Γι' αυτό, όσοι δεν είχαν γερά νεύρα και έχαναν κάθε ελπίδα προτιμούσαν ν' αυτοκτονήσουν πιάνοντας με τα χέρια τους τα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα που υπήρχαν γύρω από το στρατόπεδο.

Ένα βράδυ, που γύρισα από τη δουλειά κουρασμένος και πεινασμένος, ρούφηξα σε δύο λεπτά τη βραδινή σούπα, πήγα στο πλυντήριο να πλυνθώ λίγο και να πάω γρήγορα στο κρεβάτι όπου εύρισκα ξεστασιά και αναπαυόμουν.

Ενώ πλενόμουν, άκουσα δύο Πολωνούς που συζητούσαν και ο ένας έλεγε στον άλλον: "Ξέρεις ότι στο μπλοκ νούμερο τάδε, κάθε πρωί μετά τη διανομή, δύο νεαροί αλλάζουν το τετραγωνάκι μαργαρίνης που παίρνουμε με 3-4 κομμάτια ξερό, μουχλιασμένο ψωμί; Αμα ξύσεις τη μούχλα σου μένει αρκετό ψωμί που μπορείς να το φας σκέτο ή βουτηγμένο στο μαύρο ζουμί χωρίς ζάχαρι που μας δίνουν το πρωί και που λέγεται καφέ".

Εμένα δεν μου άρεσαν τέτοιες ανταλλαγές. Προτιμούσα να φάω πρώτα ότι μας μοίραζαν και ύστερα να προσπαθήσω να οικονομίσω κανένα συμπλήρωμα.

Αλλά εκείνο το βράδυ, ως φαίνεται, ήμουν πολύ πεινασμένος και γι' αυτό αποφάσισα να πάω και εγώ το επόμενο πρωί να κάνω την ίδια ανταλλαγή.

Πραγματικά, την επομένη αφού πήρα τη μερίδα μου, έφαγα το ψωμί, κράτησα το κομματάκι της μαργαρίνης και στράφηκα προς το μπλόκ όπου γινόταν η ανταλλαγή.

Στο σημείο αυτό διακόπτω τη διήγηση και σας μεταφέρω τρία χρόνια πίσω, δηλαδή στο Φεβρουάριο του 1941.

Ήταν τότε ο πόλεμος της Αλβανίας και εγώ βρισκόμουν με την ομάδα μου σ' ένα ύψωμα, κάτω από αντίσκηνα και υποφέραμε από το κρύο και από έλλειψη εφοδίων. Δρόμοι δεν υπήρχαν και τα μονοπάτια ήταν παγωμένα. Τα άλογα γλιστρούσαν. Ήμουν ο σιτιστής της μονάδας και την τροφή, ψωμί και λίγο κασέρι, την έφεραν οι στρατιώτες στους ώμους τους.

Μια μέρα με φώναξε ο αξιωματικός, που ήταν διοικητής της μονάδας και μου είπε ότι έμαθε ότι σε κάποιο σημείο προς βορράν άνοιξε μια μεγάλη αποθήκη εφοδιασμού και κει μπορούσα να βρω κάθε είδος τροφής. Με ρώτησε αν ήμουνα πρόθυμος να κάνω αυτή την προσπάθεια. Του απάντησα ότι όλα τα άλογά μας είχαν ψοφήσει από το κρύο και από έλλειψη νομής –είμασταν μονάδα του Ιππικού– αλλά είχαμε ένα γερό μουλάρι ζωντανό και μ' αυτό θα ξεκινούσα την επομένη να βρω την αποθήκη.

Έτσι την άλλη μέρα, στις 5 το πρωί, οι δύο μάγειροι και γω πήραμε το μουλάρι και κάναμε πέντε ώρες πορεία για να βρούμε την αποθήκη.

“Έχω 120 στρατιώτες που δεν έχουν φάει μαγειρεμένο φαγητό πολλές εβδομάδες”, είπα στον υπεύθυνο, “τι μπορείς να μας προσφέρεις”;

“Δικαιούσαι 750 γραμμάρια κρέας για τον καθένα”, μου απάντησε ο υπεύθυνος. Ο μάγειράς μου πετάχθηκε και είπε: “Εγώ θα διαλέξω το κρέας”. Πράγματι πήρε τα κομμάτια που διάλεξε, τα ζύγισε και μου είπε: “Ρώτα αν έχουν μακαρόνια”. “Έχουμε μακαρόνια”, είπε ο υπεύθυνος, “200 γρ. το άτομο”. “Πάστα ντομάτα έχει”; Έχει. “Αλάτι”; Έχει. “Μπαχαρικά έχει”; Έχει. Ο μάγειρας πέταξε από τη χαρά του. “Θα τους κάνω ένα φαγητό που θα γλύφουν τα δάχτυλα”, είπε.

Αφού τα φορτώσαμε όλα στο μουλάρι, μου είπε ο μάγειρας: “Τώρα πρέπει να προσέξω να μη γλιστρήσει το μουλάρι στις χαράδρες γιατί αν πέσει, είμαστε χαμένοι”.

Γυρίζαμε προσεκτικά και στα επικίνδυνα μέρη, ο ένας κρατούσε το μουλάρι από τ' αυτιά και ο άλλος από την ουρά και έτσι φθάσαμε ύστερα από 10 ώρες πορεία στον καταυλισμό.

Όλοι οι στρατιώτες χειροκρότησαν, φέρανε νερό, άναψαν φωτιά και σε λίγο το μεγάλο καζάνι στήθηκε και το φαγητό άρχισε να ψήνεται. Μια ωραία μυρωδιά από κρέας ψημένο και μπαχαρικά απλώθηκε μέχρι τα αντικρουστά υψώματα.

Όταν το φαί έγινε αρχίσαμε τη μοιρασιά. Ο κάθε στρατιώτης έπαιρνε μια καλή μερίδα κρέας και μπόλικο μακαρόνια.

Ξαφνικά βλέπω ότι με πλησιάζει ένας στρατιώτης αξιωματικός από πολλές μέρες με την καραβάνα στο χέρι του και μου λέει στην ισπανο-εβραϊκή διάλεκτο των Εβραίων της Θεσσαλονίκης: “Δεν μ' ανεγνώρισες; είμαι ο Ι. Μορδόχ. Υπηρέτησα μαζί στο 1ο Σύνταγμα ιππικού στη Θεσσαλονίκη. Η μονάδα μου βρίσκεται στο απέναντι ύψωμα. Ήρθα με τη μυρωδιά και είμαι πολύ πεινασμένος”.

Πράγματι, ανεγνώρισα τον Μορδόχ που ήταν καλό παιδί και του είπα: “Άφησε εδώ κάτω την καραβάνα σου και πήγαινε να καθίσεις πίσω από το τελευταίο αντίσκηνο που είναι το δικό μου. Θα σου φέρουν φαί”.

Απομακρύνθηκε ο Μορδόχ και συνεχίσαμε τη διανομή. Όταν πήραν όλοι οι στρατιώτες, είπα στο μάγειρα. “Βάλε φαγητό σ' αυτή την καραβάνα. Πίσω από το αντίσκηνό μας κάθεται ένας στρατιώτης. Είναι φίλος μου και πεινάει”. Ο μάγειρας άκουσε ότι είναι φίλος μου, διάλεξε ένα μεγάλο καλό κομμάτι κρέας, γέμισε την καραβάνα μακαρόνια και την πήγε στον Μορδόχ.

Φώναξα ποιός ήθελε συμπλήρωμα, ήρθαν κάμποσοι στρατιώτες και πήραν κι άλλο και στο τέλος είπα στους μάγειρες: “Πάρτε και για σας φαγητό” και πήγα προς το αντίσκηνό μου. Ο Μορδόχ ήρθε προς εμένα με το πρόσωπο γεμάτο λίπος και πάστα ντομάτα, με ευχαρίστησε και μου είπε: “Αυτή τη μακαρονάδα δεν θα την ξεχάσω ποτέ!” Έφυγε και δεν ξαναείδα το Μορδόχ.

Ξαναγυρίζω πάλι στο σημείο που μείναμε, που εγώ πλησιάζω προς το μπλοκ όπου μοίραζαν το μουνχλιασμένο ψωμί και περιμένω στην ουρά να έρθει η σειρά μου. Όταν ήρθε, προσέφερα τη μαργαρίνη μου στον άνθρωπο που έκανε τη διανομή. Αυτός με κοίταξε και μου είπε με συγκίνηση: “Εγώ θα πάρω τη δική σου μαργαρίνη! Εγώ είμαι ο Μορδόχ. Ήρθε η ώρα να σου ανταποδώσω για την μακαρονάδα που μου προσέφερες στην Αλβανία. Πάρε πίσω τη μαργαρίνη σου”. Έβαλε τα χέρια στο τσουβάλι, διάλεξε 4 μεγάλα κομμάτια ψωμί, μου τα έδωσε και μου είπε: “Έλα και αύριο και τις επόμενες μέρες και μη ντρέπεσαι”.

Έφυγα με δάκρια στα μάτια και σκέφθηκα: Αυτός ο άνθρωπος κινδυνεύει τη ζωή του μ' αυτό που κάνει και όμως είναι φιλότιμος και ευγνώμων και δεν ξέχασε το καλό που του έκανα πριν 3 χρόνια. Δεν είναι όλα χαμένα. Υπάρχει ακόμα ανθρωπισμός και μέσα στο στρατόπεδο. Περισσότερο χάρηκα για τη χειρονομία του παρά για το ψωμί που μου έδωσε.

Την επομένη ξαναπήγα και πάλι μου έδωσε πρόθυμα κάμποσα κομμάτια ψωμί. Αλλά ύστερα δεν ξαναπήγα, ντράπηκα.

Συνάντησα άλλη μια φορά το Μορδόχ στη Θεσσαλονίκη. Και αυτός έζησε και οι δυο χαρήκαμε που ειδικήκαμε. Ύστερα έφυγε για την Αμερική.

Αυτή είναι η ιστορία του Μορδόχ και του μουνχλιασμένου ψωμιού.

Τώρα θέλετε να μάθετε από πού προέρχονταν τα τσουβάλια με το ξερό ψωμί;

Σε μια απομονωμένη γωνιά του στρατοπέδου, οι Γερμανοί είχαν σκάψει μια τεχνητή λιμνούλα. Είχαν κλείσει το μέρος με συρματοπλέγματα και εκεί μεγάλωναν πάπιες για την κουζίνα των S.S.

Για να θρέψουν τις πάπιες έστελναν στο φύλακα που είχαν βάλει εκεί τσουβάλια ολόκληρα με τα υπολείμματα της κουζίνας των Γερμανών και τα ψωμιά που μούχλιαζαν στην αποθήκη.

Ο φύλακας που ήθελε και αυτός να καλυτερεύσει την τροφή του έκανε κομπίνα με τους δυο έξυπνους Έλληνες, οι οποίοι τον προμήθευαν μαργαρίνες και έπαιρναν κάθε πρωί δυο τσουβάλια ξεροκόμματα για το εμπούριό τους.

Βιβλίο

ΙΩ. Χ. ΜΟΥΡΤΖΙΟΥ Θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις στο βιβλικό Ισραήλ

(Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1999) και

Η παράδοση της Εξόδου στους Προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης

(Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2002)

Καταξιωμένες από την επιστημονική κοινότητα ιστορικο-θεολογικές μελέτες που αναφέρονται σε θέματα της Παλαιάς Διαθήκης.

Στο πρώτο βιβλίο αναφέρεται ότι οι θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις των Γεδεών, Σαμουήλ και Σαούλ καθώς και των βασιλέων του Ισραήλ Ιωράμ, Ιου και του Ιούδα Ασά, Ιωσαφάτ, Ιωάκ και Εζεκία, ανήκουν σε μια σειρά ανανεωτικών λατρευτικών προσπαθειών, που κράτησε περίπου πεντακόσια χρόνια. Η μεταρρύθμιση του Ιωσία αποτέλεσε το αποκορύφωμα όλων αυτών των προσπαθειών και το κλείσιμο μιας μακράς περιόδου δυνα-

μικής αντιμετώπισης της ειδωλολατρίας. Όλες οι μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένης και αυτής του Ιωσία, παρουσιάζουν ομοιογένεια ως προς το χαρακτήρα και τις προοπτικές τους. Αυτό ίσως οφείλεται στον κοινό στόχο που έθεταν όλοι οι μεταρρυθμιστές και που δεν ήταν άλλος από την αναβίωση του γνήσιου Γιαχβισμού.

Στο δεύτερο από τα αναφερόμενα βιβλία η πραγμάτευση του θέματος γίνεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται συνοπτική παρουσίαση της παράδοσης της εξόδου, σύμφωνα με τις μαρτυρίες του βιβλίου της Εξόδου. Στο δεύτερο μέρος εξετάζουμε την παράδοση υπό το φως της προαιχμαλωσιακής προφητείας [Αμώς, Ωσηέ, Μιχαίας, Ησαΐας (=Πρωτοησαΐας), Ιερεμίας], της αιχμαλωσιακής (Ιεζεκιήλ) και της ύστερο-μεταιχμαλωσιακής (Δευτεροησαΐας, Τριτοησαΐας και Βαρούχ). Η μελέτη κατακλείεται με τη διατύπωση κρίσεων και συμπερασμάτων.

ΔΙΟΝΥΣΗ Κ. ΜΑΓΚΛΙΒΕΡΑ Ο Άνθρωπος ως Ενότητα

(Εκδόσεις Γαβριηλίδη, 2001)

Την κοινωνική διάσταση που περιέχεται τόσο στα συναισθήματα όσο και στις πράξεις του ανθρώπου εξετάζει ο Δ. Μαγκλιβέρας στα δοκίμια που περιλαμβάνονται στο νέο του βιβλίο.

Στο χώρο της ανθρωπίνης διαδρομής η φιλία, η αγάπη, η παρουσία του καλού και του κακού, η τιμή του ανθρώπου, η ευτυχία, η ανεκτικότητα είναι μερικά από τα συναισθήματα, τις προσδοκίες και τα βιώματα που διαμορφώνουν τη ζωή. Ο άνθρωπος ως ψυχική παρουσία αποτελεί το υποκείμενο της δράσης και το αντικείμενο της επίδρασης των αντίστοιχων βιωμάτων στην προσπάθειά του να αποκτήσει την «παννίτροπο αρμονία» στη ζωή του. Στα δε γεράματα, στην ύστατη ώρα, ο άνθρωπος, απολογιστικά, αναρωτάται για την ύπαρξη Δικαίου, Δικαιοσύνης και τελικά Δικαίωσης στα αν-

θρώπινα πράγματα.

Όλος αυτός ο κύκλος της ανθρωπίνης ζωής εξετάζεται κοινωνιολογικά, φιλοσοφικά, ανθρωπολογικά, θρησκευτικά κ.λπ. στο «Ο Άνθρωπος ως ενότητα» κατά τρόπο συζητητικό ώστε η ανθρωπογεωγραφία της ψυχής να διερμηνεύεται από πολλές πλευρές.

ΒΑΣ. ΤΑΚΗ Η Αγραφιώτικη Γλώσσα

(Καρδίτσα, 2003)

Στις 200 σελίδες αυτής της εργασίας έχουν καταγραφεί και απαθανατιστεί στοιχεία του λόγου του αγραφιώτικου πληθυσμού, τα οποία έχουν ήδη εξαφανιστεί από τη σημερινή κοινή ομιλία ή εξαφανίζονται οσονούπω.

Στην «Αγραφιώτικη Γλώσσα», αποτέλεσμα 40χρονης υπομονετικής και επίμονης ερευνητικής προσπάθειας του Βασ. Τάκη, περιέχεται ένα σημαντικό λεξιλόγιο, το οποίο αποτελούσε τη βάση και την πεμπτουσία του καθημερινού λόγου του κόσμου των Αγράφων

μέχρι πριν 50 περίπου χρόνια.

Ο συγγραφέας μάζεψε το υλικό αυτό, το ταξινομήσε και του έδωσε μορφή λεξικού απαλείφοντας επαναλήψεις και ανακρίβειες κατά τρόπο που αυτό να είναι εύχρηστο για κάθε ερευνητή και μελετητή. Ο τρόπος όμως της γραφής του, η ταξινόμησή του, αλλά προπάντων η ερμηνεία κάθε καταχωρημένης λέξης ή έκφρασης που έδωσε ο συγγραφέας κάνει το βιβλίο να είναι ένα διασπεδαστικό και μορφωτικό ανάγνωσμα, πέρα από τη σημαντική συμβολή του στην επιστήμη της Λαογραφίας.

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΠΙΣΙΔΙΑΣ
ΜΕΘΟΔΙΟΥ Γ. ΦΟΥΓΙΑ

Θεολογικά και Ιστορικά Μελέται

Τόμος 14ος και 15ος (Αθήνα, 2003)

Στους συγκεκριμένους τόμους παρουσιάζεται, βάσει στοιχείων, η προσωπική σταδιοδρομία του Μητροπολίτη και οι σχέσεις του με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

ROBIN COHEN

Παγκόσμια Διασπορά

(Εκδόσεις Παπαζήση, 2003)

Πρόκειται για το πρώτο βιβλίο της Σειράς Ειδικών Μελετών της Μετανάστευσης και Διασποράς. Όπως γράφει ο συγγραφέας, ειδικά για την ελληνική έκδοση:

«Σε έναν κόσμο περίπλοκο, γεμάτο αβεβαιότητες, ακόμη και φόβο, είναι καθησυχαστικό να εκφράζει κανείς μια γνωστή και οικεία ταυτότητα - με τη θαλπωρή μιας ευρείας οικογένειας και την οικειότητα μιας κοινής θρησκείας, μιας κοινής γλώσσας και ενός κοινού τρόπου ζωής. Η κατασκευή, ωστόσο, μιας εθνότητας που είναι περίκλειστη σαν τούνελ είναι εξίσου επικίνδυνη με το να μην έχει κανείς καθόλου εθνοτική ταυτότητα. Οι ορίζοντες και οι ευκαιρίες στενεύουν και η ομάδα ενδέχεται να γίνει στόχος φθόνου, στερεοτυπών και διακρίσεων, ακόμη και βίας. Η προσαρμοστική συμπεριφορά που πρέπει να έχει μια ομάδα για να ανταποκριθεί στις ανάγκες ενός περίπλοκου κόσμου, είναι να διατηρήσει την εθνοτική της ταυτότητα και,

ταυτόχρονα, να καθιερώσει διεθνικούς και διαπολιτισμικούς δεσμούς, κατ' αρχάς, με ομάδες που έχουν κοινή καταγωγή και κοινά χαρακτηριστικά και, ακολούθως, ευρύτερα. Αυτή η στρατηγική, αυτό το παιχνίδι ζωής, μπορεί να αποκληθεί "κοσμικός" ή "καθημερινός κοσμοπολιτισμός"».

ΕΜ. ΚΡΙΑΡΑ

Θητεία στη γλώσσα

(Εκδόσεις Γκοβόστη, 1998)

Ο Καθηγητής κ. Εμμ. Κριαράς είναι γνωστός για τους πολυετείς συνειδητούς αγώνες του για την ελληνική γλώσσα. Από μαθητής ήδη έδειξε το σχετικό ενδιαφέρον του για την αρχαία και τη νεότερη γλώσσα, με αποτέλεσμα «να τάξει τον εαυτό του στη σπουδή της φιλολογίας», όπως ο ίδιος αναφέρει.

Στον παρόντα τόμο τα περιεχόμενα κατανέμονται και ταξινομούνται ως εξής: Το πρώτο τμήμα αναφέρεται στα ιστορικά του δημοτικισμού· το δεύτερο σε ιστορικά θέματα έρευνας και λογοτεχνίας· το τρίτο περιλαμβάνει μελετήματα και άρθρα σχετιζόμενα με λεξικά και γραμματικές· το τέταρτο αναφέρεται σε ειδι-

κότερα θέματα γλώσσας· το πέμπτο στο θέμα της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών· το έκτο περιλαμβάνει βιοματικές σελίδες και το έβδομο ποικίλα άλλα που δεν ανήκουν σε καμιά από τις προηγούμενες κατηγορίες.

ΑΝΔΡΕΑ ΧΡΙΣΤΙΝΙΔΗ

Εκθρόνιση και Προκατάληψη

(Ξενοφοβία-Αντισιμιτισμός-Γεννοκτονία).
(Εκδόσεις Ινδίκτος, 2003)

Στη νέα σειρά «Εδικτά της Ινδίκτου» κυκλοφόρησε ως πρώτο βιβλίο, η παραπάνω εργασία του γνωστού κοινωνιολόγου και πολιτειολόγου που δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Γκίρσεν Ανδρ. Χριστινίδη. Πρόκειται για κοινωνιολογική και ψυχολογική ανάλυση του σκοτεινού και συνεχώς μεταλλασσόμενου λειτουργικού ρόλου του αντισιμιτισμού, καθώς και περιγραφή και ανάλυση πτυχών του Ολοκαυτώματος και άλλων δραματικών ιστορικών εκφάνσεων του αντισιμιτισμού στην Ανατολική, Κεντρική και Δυτική Ευρώπη και την Ελλάδα. Βιβλίο - ντοκουμέντο, βιβλίο προβληματισμού, με επίμετρο που συμπληρώνει με επιτυχία το μελέτημα.

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulas str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of issue 187, vol. 26

September – October 2003

✓ In an extensive study, Professor of the Theological School of the University of Thessaloniki, Dr. Ioannis Mourtziotis, explains the reasons why it is necessary **to use the Old Testament** in the functional life of the Christian Church.

✓ On the 27th and 28th of May 2003 the **5th Academic Meeting** was held in Thessaloniki **between Jewish leaders and the Orthodox Church. The topic was "Faith in our Sources: The mutual commitment for peace and justice"**. Prominent lecturers participated in the meeting. In their final conclusion they mentioned among other things: "Making good use of the spiritual sources of the two religions in order to introduce programs aiming at the development and support of the common values of peace, social justice and human rights, issues which concern particularly religious minorities".

✓ Historian, Mrs. Sofia Biskanaki refers to the history of the **Jewish Community of Arta**, (region of Epirus), which ceased to exist after World War II and the Nazi Occupation in Greece.

✓ In 1953 a destructive earthquake afflicted the islands of the Ionian Sea. The navy of the newly-established State of Israel was the first amongst the foreign navy forces that arrived in Argostoli on the day of the earthquake. Fifty years since that day the Municipality of Argostoli, Kefalonia, organized an event of appreciation to the foreign navy forces that had helped. On this occasion we publish **a study on the events written by the**

history researcher Angelos – Dionissis Debonos.

✓ In 1876 Major Theodoros Kolokotronis of the Greek army, who was the grandson of the Greek national hero, Theodoros Kolokotronis, published a study on **the organization of the army of the Israelites since antiquity**. We publish a relevant text by Mr. Gerasimos Apostolatos.

✓ The issue closes with book presentations.

Translated by: Rebecca S. Camhi

Front cover: Arta: The old Romaniote «Grec» Synagogue destroyed after the Nazi Occupation.

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται δωρεάν

